

VERSIÓN AMIGABLE

**QILLQAY RIQSICHIYNIN
TIKRAY KLIMAKUNAPAQ KARUMANTA
SASACHAKUYWAN HAMPUQKUNAPAQ
HATUN QILLQAY
SUMAQLLA ÑAWINCHAYKUNAPAQ**

Las opiniones expresadas en las publicaciones de la Organización Internacional para las Migraciones (OIM) corresponden a los autores y no reflejan necesariamente las de la OIM. Las denominaciones empleadas en esta publicación y la forma en que aparecen presentados los datos que contiene no implican, juicio alguno por parte de la OIM sobre la condición jurídica de ningún país, territorio, ciudad o zona citados, o de sus autoridades, ni respecto del trazado de sus fronteras o límites.

La OIM está consagrada al principio de que la migración en forma ordenada y en condiciones humanas beneficia a los migrantes y a la sociedad. En su calidad de organismo intergubernamental, la OIM trabaja con sus asociados de la comunidad internacional para: ayudar a encarar los crecientes desafíos que plantea la gestión de la migración; fomentar la comprensión de las cuestiones migratorias; alentar el desarrollo social y económico a través de la migración; y velar por el respeto de la dignidad humana y el bienestar de los migrantes.

Esta publicación fue posible gracias al apoyo del Fondo de la OIM para el Desarrollo (IDF por sus siglas en inglés). Ello, no obstante, las opiniones expresadas en la misma no reflejan necesariamente las políticas oficiales del IDF.

Publicado por: **Oficina País, OIM Perú**

Organización Internacional para las Migraciones (OIM),
Misión Perú
Lima, Perú
Sitio web: peru.iom.int
C. Miguel G. Seminario 320, San Isidro.

Esta publicación no ha sido editada oficialmente por la OIM.

Esta publicación fue emitida sin la aprobación de la Unidad de Publicaciones de la OIM (PUB).

Esta publicación no ha sido traducida por el Servicio de Traducción de la OIM.

Es una traducción no oficial, del original en español, Plan de acción para prevenir y atender la migración forzosa por efectos del cambio climático

Foto de la portada: Embarcación en el río Madre de Dios. © Fondo de la OIM para el Desarrollo

Cita sugerida: *Organización Internacional para las Migraciones (OIM)*, 2023. Versión amigable: *Qillway riqsichiynin tikray klimakunapaq karumanta sasachakuywan hampuqkunapaq hatun qillqay: sumaqlla ñawinchaykunapaq. OIM, Perú.*

Hecho el depósito legal en la Biblioteca Nacional del Perú N.º 2023-01652

Primera edición: octubre, 2023

Lima, Perú

© OIM 2023

Reservados todos los derechos. La presente publicación está disponible en virtud de la [licencia Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 IGO](#) (CC BY-NC-ND 3.0 IGO).*

Si desea más información, consulte los [derechos de autor y las condiciones de utilización](#).

La presente publicación no podrá ser utilizada, publicada o redistribuida con fines comerciales o para la obtención de beneficios económicos, ni de manera que los propicie, con la excepción de los fines educativos, por ejemplo, para su inclusión en libros de texto.

Autorizaciones: Las solicitudes para la utilización comercial u otros derechos y autorizaciones deberán enviarse a publications@iom.int.

* <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/igo/legalcode>

**QILLQAY RIQSICHIYNIN
TIKRAY KLIMAKUNAPAQ KARUMANTA
SASACHAKUYWAN HAMPUQKUNAPAQ
HATUN QILLQAY
SUMAQLLA ÑAWINCHAYKUNAPAQ**

CONTENIDO

Riqsichiynin	5
1. Kamachikuy qillqay kay cambiu climatikuwan sasachakuywan hampuqkunapaq	7
2. Kamachikuykuna Qatun qillqayman churanapaq	13
3. Qillqay riqsichiy churaspa qawarichinanpaq	17
4. Pacha wayra tikrakuywan ayqiykunapi tupaq yachaykuna	21
5. Pacha wayrapa tikrakuyninwan mana munastin ayqinku sasachakuyninmanta yachaspa	25
6. Tikray climawan hamuq pachapi imaynataq kay karumanta hampuqkunapaq	35
7. Allichay tantiasqa rimanakuykuna	37
8. Multisectorialpa metankuna kamachiq hinataq mutisectorialpa ruwanankuna	43
9. Qillqasqakuna tupanakuynin	47

RIQSICHIYNIN

Qunqaymanta chayhinalla allimanta rikurimuq, llumpay kay pachapi yupaypi runakunapa tarikuyinkum, runakunapa hawka kakuyninkupaq, kapuqnikupaq chaymanta huqarikuyninkupaqwan allin kakuyninkupaq ruray munasqanku takyasqa kananpaq sasachakuykuna rikurimuptinmi yapakun. Kaymantam, Kay Convención Marco de las Naciones Unidas nisqan kay cambiu climatikumanta (CMNUCC)- kay1993 watapi, Peru Estadupa Llapanmanta kallpanchasqan kay Resolución Legislativata N.º 26185 nisqanwan, - kay pachapi rupaywan tupaq sasachakuykuna rikchaq mana manchachikuykunapa rikurichispan kasqanta riqsisqan. Wakinmi allimanta rikurimuq, wakinñataq qunqayllamanta rikurimuq. Chaynapim, kay CMNUCC nisqamanqina, kay pachapi rupaywan sasachakuykunaqa- ima kiriyinkunamantapas sapaqchasqa- kiriqhinkuna pisiyachinapaq chaymanta ñawpaqman rupaykunaman qatimuq sasachakuykuna atipaykuna yapaq allin yachachikuykunata quwanchik(CMNUCC, 2007).

Kay kanan Qillqay riqsichiq hatun llamkay allin qarkaykunanpaq chay tikray klimakunawan karumanta sasachakuywan qampuqkunapaq, chaysi kay qillqayy tukusqaña llaqa ima tapuy kutichinapaq kay Ley N.º 30754, Ley kamachikuq tikray klimakuna (LMCC) nisqanman hina, Chaypaqñataqmi achka runakunawan huñunakuy apakurqa kimsa ruraykunawan. Qallariyininpim, chiqisqa kimsa yachaykuna, riqsisqaña llaqtapi sasachakuy imaynanpi kasqan qispichinapaq chaymanta riqsinapaq, Tumbes, Áncash chaymanta Puerto Maldonado suyukunamanta chaypin runakunawan huñunakuspa. Iskay ruraypiñataq, kay pachapi rupaymanta, humpuqmanta chaymanta pacha kuyupi sasachakuymanta yachaqkunawan iskay huñunakuykuna, kamas imayna ruranakunapaq yachaykunamanta yuyaymanarayku: astakuq utaq hampuq chaymanta kay pachapi tikratty clima rikurichisqankunawan Peru suyupi astakuykunapa utaq hampuqkunapaq kanan hinakuna chaymanta kay pachapi rupay rikurichiqwan astakuymanta utaq ayqiyamanta amañaywan pisinchay rimarinakuna tupachiy. Kimsa ruraypi, ñawpa Peru suyu runakunawan, Peru suyupi afrorunakunapa chaymanta warmikunapa rimariqinkunawan yachaykuna (kay Estrategia Nacional de tikray Climapi nisqan ruraypi), llaqtankupi runakunapaq chiqap ruraykuna chuyanchanankurayku.

Kay qillqay rurasqawan qaypachin kay pachapi rupaypa kirinanhinapi llaqtakunapa ayqiyin chaymanta hinallapi munay mana munay yanapasqa kay hatun llamakaywan. rurana llaqtapa sasachakuynin kasqanmanta yachachirqa. Chaymi qanchis objetivos estratégicos multisectoriales nisqa kay pachapi rupaywan munay mana munay ayqiqkunahina, aswanqa sasachakuypi kaqkunallata qawarispa, ecosistemas qispichiypaq, kiriyinkuna pisiyachiypaq, kirisqa llaqtakunapa tiyananpaq allichapaq, ayqiykunamanta yachaykuna yapaypaq, tiyasqanku allpawan allin ruray purichiypaq estadopa huñunkunapa munayninku tiyarichinapaqraq.

1

KAMACHIKUY QILLQAY KAY CAMBIU CLIMATIKUWAN SASACHAKUYWAN HAMPUQKUNAPAQ

1. KAMACHIKUY QILLQAY KAY CAMBIU CLIMATIKUWAN SASACHAKUYWAN HAMPUQKUNAPAQ

HATUN SUYUKUNAPA KAMACHIKUYNIN

Achka hatun suyukunapa kamachikuynin allin kamachikuya huq Peru suyu Estadopa unanchananpaq kay tikray climakunamanta kapunanpaq:

Tabla 1

Hatun kamachikuykuna kay tikray climakumanta hinallataq sasachakuywan hampuqkunapaq

kamachikuy	Imayna kasqan niy
Kay tikray climamanta Hatun llapa suyukunapa Hatun kamachikuynin (CMNUCC)	Llapa compromisukuna kamachikuynintakama arwisqa llapanpaq (COP, ingles simipi) chaykunas rinku kamachikuynin llapa suyupa politicanpi.
Parispi suyupi kamachikuy	Kay kamachikuy allin llapa suyupaq kay tikray climamanta 2°C urayman niveles preindustriales nisqamanta; wichayman tiqsi muyupi rupariy waqaychanapaq pacha wayra tikrakuymanta tiqsi muyuriy়pa rimariynta kallpanchan; $1,5^{\circ}\text{C}$ nisqakama rupay yapakunamanta harkanapaq hina kallpanchaywan kay; chaymanta kay llapallan CMNUCC nisqapi kaqkunata nanachikunanaq llapan suyupi.
Amachaymanta agenda chay patan hampuq llapa runakuna kay llaki tukuymanta hinataq tikray climamanta(A-machaymanta agendapa Nasen)	Suyukunapa kamachiqni tapuykunapi chaymanta llaqta runakunawan qaypasqakunata takyachin. Chaymantapas, CMNUCC nisqanpi, Marco de Acción de Sendai para la Reducción del Riesgo de Desastres 2015-2030 nisqapi chaymanta Agenda 2030 de Desarrollo Sostenible nisqanpi runakunapa puririyinkunamanta churasqapi atipakuymanmi purín.
kay Sendai nisqanpi kamachikuy llapa llaki tukuy pisichinanpaq 2015-2030(Marco de Sendai)	Pacha kuyupi ruraykunata chaymanta hatun sasachakuykuna atipaypaq kallpanchayta hukllawan. El Sistema Nacional de Gestión del Riesgo de Desastres (SINAGERD) nisqam kay Sendaipa kamachikuynin tawa utqay rurayninkunata hukllawa paypa kamachikuyninman.

kamachikuy	Imayna kasqan niy
Hatun suyupa kamachikuynin sumaqla hampuqkuna chayamunanpaq	Kan iskay chunka kinsayuq utqaychasqa allin qaypanakunata churan, chaykunamantam kimsata niwanchik kay trikayclima kaptin hampuqkunapaq.
MC/INF/288. isqun chunka tawayuq kaq huñunakuyp. Qillqay riqsichinapaq: hampuqkunapaq hinallataq tikrmantaay ambient	Kay qillqay camachikuy takyachin kay causas ambientalesmanta hampuqkunapaq Estadu Peruanupa camachukuyin N.º 30754, (LMCC), chaynallataq kay tawa camachikuykunata kay factores ambientimanta llapa hampuqkunapa kan nisqan tikray diseño politicapi.
Agenda 2030 kay desarollo sosteniblepaq	Desarrollo Sostenible (ODS) nisqapa tawa aypay munasqanmi ayqiy yachaykunamanta tikray climakumanta allí allin tupachisqa: (10) chulla kawsaq pisinchay, (11) takyasqa hatun llaqtakuna chaymanta huñu llaqtakuna, (13) pacha wayramanta ruray, chaymanta (17) kuskanchaspa munasqakuna qaypanapaq.
Principios rectores nisqan ucipi ham-puqkunamanta(E/CN.4/1998/53/add.2)	Huk qillqayllampi huñusqa kachkan llapan kamachikuykuna kay Derecho internacional de los derechos humanosmanta chaymanta Derecho internacional humanitariopa kay suyu ucipi hampuqkunamanta nanachikuq.
Kay kamachikuq secretario general sobre los Derechos Humanosmanta willakuynin ucu suyupi hampuqkunamanta kay Naciones Unidasmanta A/64/214	Kay qillqaypim riqsichin kunan kamas hinallapi hampuqkunapa tarikusqanta chaymanta pacha wayra tikrakuywan hinallapin ayqiywan tupachisqa kasqanmanta qatipana.
Cartagenapa kamachikuynin	Pakakuq runakunamanta ima kasqanmanta yachaytapas puririchin, qari kayninwan, hawka kaynin utaq qispisqa kaynin, qayllas chiqninakuypa, huk suyukunapa kiriyninpa, hina suyullapi chiqninakuypa, derechos humanos sinchi sarunchaypa utaq sapaq sasachakunapaq llaqtapa hawka kakuyin chaqwapa sasachasqan kaptin ayqiq runakuna ukllawanapaq.

kamachikuy	Imayna kasqan niy
ILapa suyukunapi qillqay kamachikuy llaqui tukuyniyuq kaqniyuqpaq	Runahina qawanakuywan chaymanta huñusqa suyukunapa kamachikuyninkuwan, mana sasachakuspa yaykuypaq chaymanta kikillanmanta rikuriq hatun sasachakuypa chaymanta pacha wayra tikrakuya kiriyinpa aypasqan suyukunamanta hamuq runakunapa tiyanankupaq, suyupi ruray yachayta yanapan.
Varsoviapa hatun kamachikuyinin (WIN)	Chunka isqunniyuq Conferencia de las Partes nisqapi, 2013 watapi negociaciones climáticas de la CMNUCC nisqapi churasqam, tikray climamanta chinkaykuna chaymanta wañuykuna kaptin yanapanapaq kuskan ruray purichina kasqanta.
Climapa sasakayninmanta camachikuyinin 3/2021 kay CIDH-OEA	Tikray klimamanta riqsin, Kunan mita qipa mita runakunapas chay derechonkuwan quinta kawsakuyinku sasachakuyman churaq, derechos humanospa chaynallataq kawsay pachakunapaq chaymanta kay tiqsi muyupi llapa imakunapaqpas sasachakuyinin kasqanta.
Glasgowpa pactun	Tikray climamanta yachaykuna kallpachaspa qispichinanpaq, ancha rupay waspiyninmanta sayachinapaq chaymanta iskayninpap qullqichayapaq kallpanchaykuna hukllawaq qatiqnini.

kikimpa ruraynin

SUYUKUNAPI KAMACHIKUYKUNA

Peru suyu estadum rurasqa kamachikuykunata tikray climawan sasachakuymanta llapa hampuqkunapaq.

Tabla 2

Manu munastin ayqiywan chaymanta pacha wayra tikrakuywan tupaq suyupi ruranakunata.

Ruranakuna	Imayna kasqa niy
Tikray Climamanta Estrategia Nacional nisqan (ENCC, DS N.º 11-2015-MINAM)	Rikuripayaq llumpaq pacha wayra tikraykuna mana munastin ayqiykunata rikurichisqanta chaymanta “aswanña kaqkuna anchayachisqanta hinaspa mana munastin hampuqkuna (...), runakunapa huqarikuyninpaq harkaqaqkuna hamusqanta churan.
kamachikuy N.º 30754, Cambiu climatimanta camachikuykuna (LMCC)	Kay kamachikuy nin llapa sasachakuywan hampuqkunamanta, poder ejecutivos kamachikuyniyuc ninku ruranman kay tikray climawan llapa hampuqkunamanta.

Ruranakuna	Imayna kasqa niy
kamachikuq leykuna N.º 30754 (DS N.º 013-2019-MINAM)	Suyupi kamachikuqkuna tikray climamanta kay Ministerio warmikunapa hinataq Mana ancha imayucc runakunapaq rimanakuspa, imapas ruranankunapi, tikray climamanta mana munastin ayqiy harkakuypaqwan yanapanapaq huk hatun qillqay kamachikuq ruranapaq.
Qillqa suyupi tikray(RM N.º 096-2021-MINAM)	Inglés simipi unanchasqa NAP hina riqsisqan, sapa suyupi pacha wayra tikrakuyman amañayta yachachin hinaspam kirisqa chaymanta kirisqahina kay pisinchaypi kamachun chaymanta pacha wayra tikrakuywan manchachikuykuna kaptin allin amañayninta huntapan.
Política suyu ambientiaq (DS N.º 023-2021-MINAM)	Runakunapa huqarikuyninman chaymanta pachapa takyasqa kayninman qaypasqa kay pachapa qusqan imakunapas allin kaqkunapa asllayayninhinatam llaqtapa sasachakuyninta riqsin.
Kay tikray climakunamanta hatun qillqay (DS N.º 12-2016-MINAM)	Peru suyupi qariwan warmi mana chaynalla kasqankuchu pisinchaypaq_ kamachikuykuna kachkan kay ancha rupay sumaq unanchanankupaq (GEI) nisqamanta chaymanta pacha tikray climamanta- Peru suyupa huñuykunanpaq runankunata qawachinanpaq.
kamachikuy Ucu suyupi hampuqkunamanta, kamachi N.º 28223	Pacha kuyuywan rikuriq, hinallapi ayqiyimanta Peru suyu estadopa ruranankuna chaymanta ima ninankunatam churanku.
Kamachikuya Reglamentun llapa ucu suyumanta hamuqkupaq, camachi N.º 28223 (DS N.º 004-2005-MINDES)	Kamachikupi riqsisqqa hinallapi ayqiyimanta yachaytan hatunyachin kikillan rikurimiq sasachakuykunawan wasinkumanta ayqiy runakunamanta ukllawanapaq.
kamachikuy N.º 29664, kamachikuy suyupa paqarichiq imapas llaqui tukuchiqmanta(SINA-GERD)	Tawa qayllas ruraykunatam churan (artículo 6.2): i) manchakuy tupuy; ii) llaquikuy harkay hinamanta pisinchay; iii) allichakuy, kutichiy chaymanta sayachiy; iv) ruraypaq.
Suyu Política kay llaqui tukuy qawariq wak 2050 (PNGRD-2050, DS N.º 038-2021-PCM)	Utqayman ruranankunamantam qawan tikray climamanta pacha kuyuymantu ruraykuna tinkuchiypi kallpanchayta. Tawa haypanankunapaq ayqiykunahina qawasqa kirisqakuna yanapaypi kanmakun.

Ruranakuna	Imayna kasqa niy
LLaqui tukuypaq suyu qillqa – PLANAGERD 2022-2030 (DS N.º 115-2022-PCM)	Pacha wayrapa tikrakuynin pacha wayra tupuqkunapa tikraykuyninman chaymanta kiriqhina eventukuna ancha parakuna hatunyaynippi, kallpachakuynippi, parakuynippi hinamanta tariyinippi tikrakuymán apaq kasqanta riqsin chaymanta suyupa allpanankuna qispichiq llapankupa sumaq llamkayninku chaymanta rurayninkunatapas nisqakunapa imayna kasqankunata nin.
Sasachakuykunapa kasqanpi tiyaq runakunapa musuqmanta llaqtachakuypi kamachikuynin	Suyupi mana amachay atinakuna sasachakuykunapa kasqanpi tiyaq runakunapa musuqmanta llaqtachakuy llaqtapa allinnin qinamanta munaynin kasqanta rimarin.
Sasachakuykunapa kasqanpi tiyaq runakunapa musuqmanta llaqtachakuypi reglamentupa kamachikuynin	Suyupi mana amachay atinakuna sasachakuykunapa kasqanpi tiyaq runakunapa musuqmanta llaqtachakuy qallarichiypaq kamachasqa huñuqkunapa ruranankunapaq kamachikuyninkuna akllaykunahinata, procedimientos técnicos, administrativos y operativos nisqakunata churan.
kamachi N.º 002-2022-MIMP, suyu sutinchay llapa hampuq warmipaq qaripaq	Qinallapi ayqiq qari warmikuna sutinchaykunata, imamkaq chaymanta yanapaqhina programa de atención yanapasqa kasqan riqsichikuyninkunata, hinaspa Registro Nacional para las Mujeres y Hombres Desplazadas/os del Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables nisqaman ukllawakuyinta kamachin.

Kikinpa ruraynin.

2

KAMACHIKUYKU- NA QATUN QILLQAYMAN CHURANAPAQ

2. KAMACHIKUYKUNA QATUN QILLQAYMAN CHURANAPAQ

Qatun qillqayta qallarichiymi tikray climawan ayqiykunamanta yachaykuna purichiykuna riqsichiq qatinanpi principios kamachikuykuna qawarin.

Tabla 3

Kamachikuykuna

Mana tukuriq paqarimuy ruway	Hina kaqkuna utaq runapa rikurichisqan manchakuykunam allichapakuspa kananchikpaq kamachikuq sapakuti qinamanta patachasqa willakuya mañakun, conocimientos científicos y tecnológicos nisqakunawan hatun sasachakuykuna pisinchanaqaq.
Llapanpa allin paqarimuq.	Kirisqa llaqtapa munayninkunam hukniraq munaykunamantapas aswan chaninchasqa hinasspam akllaspa imapas kaqkunawan rurayta yachachin.
Huñuy paqarimuq	Estadum, amachay chaymanta pacha wayra tikraykuywan, patachaypaqwan allin kaypaq ruranakunaman amañaypaq yachaykunatawan proyectos de inversión pública del Sistema Nacional de Programación Multianual nisqantam ruran hinaspa hukllawan.
Igualdad de derechos y responsabilidades paqarichimuq.	Hinallapi ayqiqkunapa derechunkuna suyupi llapan runakunapa dirichunku hinalla, allin kaq dirichuqninkuta hinamanta kamachakuyninkuna mana qipanchaspa, Leyipipas, Reglamentonpipas riqsisqa,
Gobernanza climática paqarichimuq.	Llapan suyu kamachikuypi chuya qawarisqa kamachakuykunamanta, hayka rurranankumanta hinamanta qaypay munasqankumanta pacha, ima ruraykunamanta rimariypi, chiqninakuy qawaypi chaymanta kamachikuykuna ruraypi estadopaqpas kikinkupaqpas chiqap yanapakuynintam maskan.
Principio de participación	Implica que toda persona tiene el derecho y el deber de participar responsablemente en los procesos de toma de decisiones de la gestión integral del cambio climático que se adopten en cada uno de los niveles de gobierno.
Paqarichimuq	Estadopa sapa kamachinankunapi rurananpaq pacha wayra tikrakuymanta llapan ruraykunamanta rimariykunapi allin yanapakuypaq llapa runakunapa derechonkupaq hinamanta ruranankupaqmi.
Harkarikuq paqarichimuq	Pacha wayra tikrakuypa aypayninkunawan sasachakuyninkuna harkakuypaq, qawaypaq qinamanta amachaypaq políticas chaymanta ruranankunapa allin kaynin purichiymi rurayninqa.

Harkakuy yanapay runakunaman paqarichimuq	Suyupi kamachikuqkunapaq, kamachikusqanku ukupi hinallapi ayqiqkunaman waqaychay hinamanta kuyapayakuq yanapakuy ruranankunam kan.
Chullachasqa	Las competencias y funciones que tengan las entidades públicas en cada nivel de gobierno, en materia de cambio climático, se articulan para una prestación de servicios más eficiente y cercana al ciudadano.
paqarichimuq	Estaduqa pacha wayra tikrakuypiqa hinapunim kamakunan llapan kamachikunankunapi.
Suñay paqarichiq	Pacha wayra tikrakuymanta, estadupa sapa kamachinanpi estadupa huñunkunapa atiyninkuna chaymanta ruranankupaq, llaqta runakunaman allin hichpanmanta yanapakuyaq tupachin,
Cuenta quyniyuq paqarichimuq	Pacha wayra tikrakuyupa llapan ruraypi atiyniyuq kamachikuqkuna chaymanta pacha wayra tikrakuyman amañaypaq hinamanta amachaypaq qullqi waqaychaq estadupa huñunkunawan sapaq huñukunam órganos públicos de control horizontal chaymanta llaqta runakunaman yachayta qun.
Sumaq qawariq paqarichimuq	Estadupam kan pacha wayra tikrakuykuna willakuykuna llapanpa yachananpaq churanan, llapan runapa allin qinamanta chay pachallapi chay willakuynan yaykunanpaq dirichunta yupaychaspas, imaynapi utaq ima rayku yaykusqanta mana tapuspa; chaynatam willakuyman mana llapan runakuna yaykuyninta pisiyachisun.

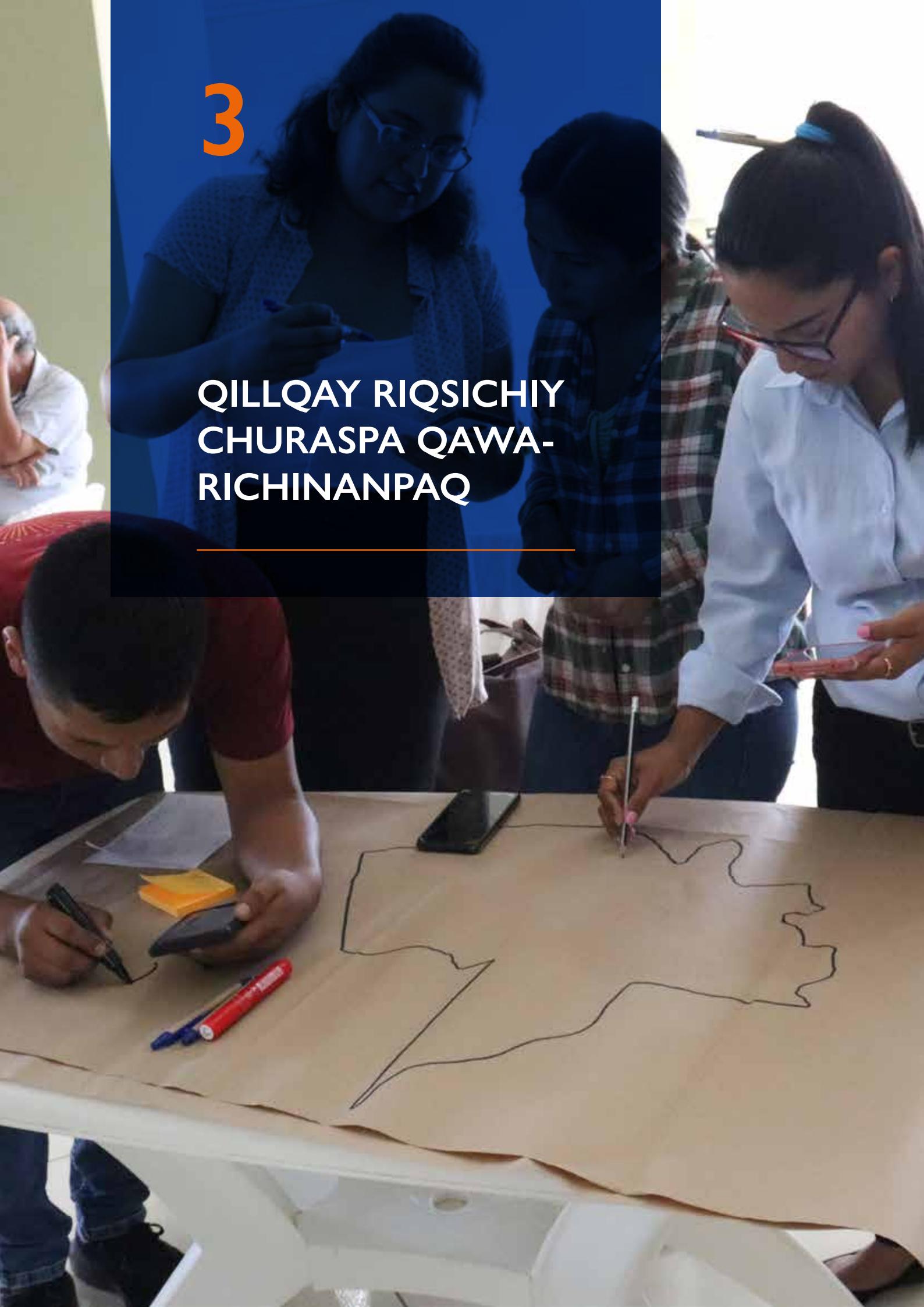
Kikinpa rurasqan

3

QILLQAY RIQSICHIY CHURASPA QAWA- RICHINANPAQ

---

3. QILLQAY RIQSICHIY CHURASPA QAWARICHINANPAQ

Kunan kaq kamachikuykunamanhina, pacha wayra tikrakuywan mana munastin ayqiy harkanapaq plan de acción nisqam pacha wayra tikrakuymanta kamachikuy 3 articulunpi churasqakuna pacha wayra tikrakuypi llapan ruraykunamanta 11 qawariykunata churana.

Tabla 4

Amachaypaqwan amañaypaq ñawpaq yachaykunamanhina qawariykuna

Ñawpaq yachaykunamanhina amachaywan amañay	Ñawpaq runakunapa yachayninkuta chaymanta mamapachahina wiñariyninkumanta qawariykuna musuqmanta qaypan, chaninchay hinamanta chaywan ruray.
Camachikuykuna Mayu yakukuna cuidanapaq	Yacupa puriynin chaymanta Pacificopi, Atlánticopi, Titicacapipas yakukuna purisqanmanta kaqkunatam allí allinta waqaychan, allichapan chaymanta qawarin.
mamapachamanhina amachaywan amañay	Mamapacha waqaychaypaq, pusaypaq, imamkaq hatalliypaq qinamanta allichapaypaq ruraykunatam akllan qallarichin ima, kaykuna mamapacha hina yanapay chiqapchanapaq.
Reservas de carbonopa waqaychaymanhina amachaywan amañay	Sacha sachakuna allin waqaychaypi, imamkaq hatalliypi chaymanta pusariypi llaqtapi hinamanta ñawpaq runakunapa kamakuyintam puririchin.
Allpa allichanapaq amachaywan amañachiy	Suyukunapi chaymanta llaqtakunapi planificación territorial nisqamanmi amachaytawan amañaya hukllawan.
Runakunapa generakiunnita asuykuynin	Kawsay mita ukupi mitapura tupaykunata qawariytam nin, kawsay mitata, ruraykunata chaymanta runakunapa muyuriyimpi kaqmanta
llaqtamanta hinamanta huñunkunamanta yuyay munasqanku unanchakunata qawarispa.	Establece el reconocimiento de las diferencias culturales como uno de los pilares de la construcción de una sociedad democrática, fundamentada en el establecimiento de relaciones de equidad e igualdad de oportunidades y derechos.

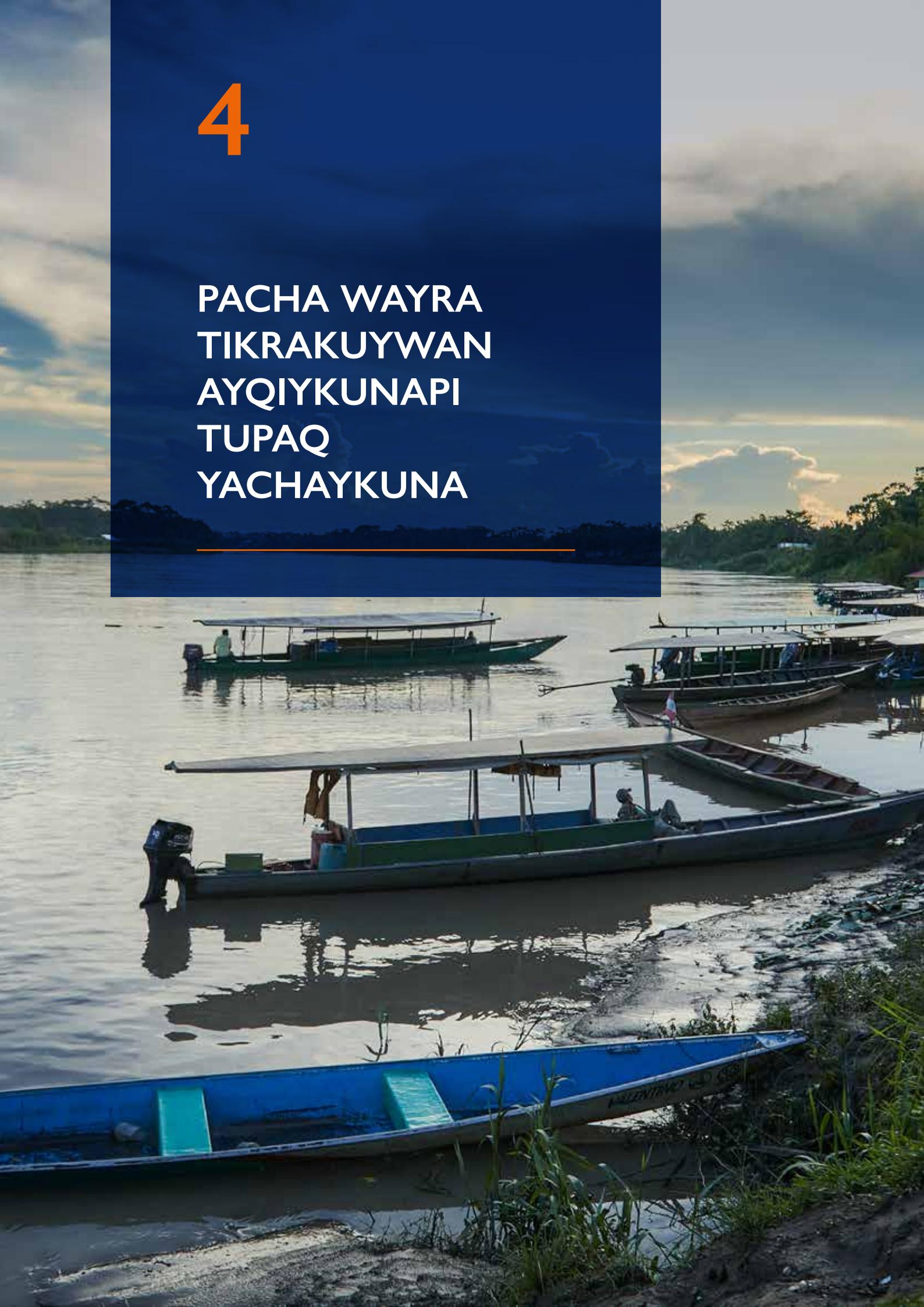
Interculturalidaqpa asuykuynin	Rikchaqmana yachaykuna riqsisqa kanantam tiyarichin, kasunakuq llaqta qispichiypa huk takyachiqnintahina, ima kaqkunapas dirichukunapaq llapanpaq chaynalla kanapaq churasqanmanhina.
Derechos humanospa asuykuynin	Pacha wayra tikrakuy amachanapaq hinamata chayman amañanapaq kamachikukunatam siqin, ruran, qatipan chuyamanta tupun, derechos humanusman, aswanqa warmikunaman, warmakunaman, ñawpaq runakunaman chaymanta hukkuna kirinahina runakunaman aypasqanta qawarispa.
Generupa asuykuynin	Mana chaynalla kasqanku, imayna kamachinakuyinku hinamanta kikinku purapi mana chaynanka kaqniyuq kasqanku rikuriqunahina, huk llaqtapi warmikunapawan qarikunapa ima ruranankuna hinamanta llamkanankuna riqsichiq qatipay rurana.
Wiñachiy mana ancha carbunuyucc	Pacha wayra tikrakuy manta llapan ruraykunam imapas allin kaqkuna sinchinpi aypaymanta ancha rupaypi waspiy lluqsiykuna wiñariy rakinapaqmi kachkan, chaynatam competitividad nisqapawan desempeño ambiental nisqapa estíndares mundiales kamachikusqanta qispichinqa.
Gestión de riesgos climáticos	Suyukunapa allpa allichay ruranankunaman pacha kukyupi sasachakuy, pacha wayra tikrakuy atipay hinamanta kirichikuqhina kay hukllawaytahinam, proyectos de inversión nisqa rurayman enfoque de riesgos climáticos nisqata hukllawanqa.

Kikinpa rurasqan

4

**PACHA WAYRA
TIKRAKUYWAN
AYQIYKUNAPI
TUPAQ
YACHAYKUNA**

4. PACHA WAYRA TIKRAKUYWAN AYQIYKUNAPI TUPAQ YACHAYKUNA

Kay suyupipas llapan suyukunapipas ruranankunam Plan de Acción ruraykunapaq qatinanpi tupaq yachaykunata haywan.

Tabla 5

Tupaq yachaykunapaq aslla

Tricay clima hampuqkuna utaq ayqiqkunamanta qawaykuq.	Kay trikay climamanta llaqtakunaman kuyapayakuywan mana ancha imayuqkunata yanapaykunapaq qawarisqa
Kuyapayakuywan yanapakuy	Ñakariykuna pisinchanapaq, kawsakuy allin kananpaq, dirichuskuna waqaychanapaq chaymanta sasachakuykunapa kirisqankunapa runa kayninku qarkakuypaq, imam rurankunamanqina, SINAGERD nisqapi kaq huñuykuspa rurasqan, chay pachapi, tupaqnin, mitanchasqa achka llamkaykuna.
Afectasqa	Manchapa sasachakuykunapa, kamampas utaq manapas kirisqa runa hinaspa, chaymanqina, nanayniyuq, unquy utaq mana allin qali kayniyuq.
Tikray climapi allichay	Kunan utaq qipaman pacha wayramanhina chaynallataq runamanpas mamapachamanpas qaypasqanmanhina allichaykuna.
Capacidad adaptativa nisqan (yachay)	Runakunapa, allin kaqkunapa qinamanta kay pachapi kaqkunapa rikchaqmana sasachakuykunapi atipaykuna, rurasqankuna, pikasqanku chaymanta allin kaq rurananku waqaychanapaq kutichikustinpas kamachinakuspapas, hinaspa allichakuypaq, yachaypaq hinamanta tikrakuypaq atiyninta waqaychastin.
Pacha wayra tikrakuymanta ñawpaq yachaykuna	Pacha wayra tikrakuypaq amachanapaqwan allichakuypaq allin kaqkunahina, llaqtankupi kikinmanta allin kaqkunamanta, suyupi ñawpaq runakunapa sapa mitakunapi huñusqa yachayninku.
sasachakuypi kaqkuna	Huk runapa utaq huk ayllupa hatun sasachakuykunapa qali kayninkupipas kapuqninkunapipas tunpallapas llumpaypas kirisqa kaynin, chay pachapi allinyananaq mana imayuq kaynin.

uku suyumanta hampuqkuna	Conflicto armado nisqan, qayllas chiqninakuy, derechos humanos sarunchay qinamanta qunqaymanta rikurimuqkuna, kikillanmanta rikuriq utaq runapa rikurichisqan sasachakukunapa rurun- utaq qarkakunapaq-hinaspa suyukunapa riqsichisqanmanqina huk suyuman ayqikunanpaqpas mana allin kaptin, huk utaq achka runapas mana munastin wasinkupas llaqtankupas saqichisqakuna.
Pacha wayra tikraku-ymunaqwan sasa-chakukunamanta ruray.	Ñakariqhina llaqtapi pacha wayrapa tikrakuyninwan rikuriq chinkaykuna hinamanta kiriykunaharkakupaq, pisinchanapaq, amachanapaq chaymanta pusaypaq chiqap ruraykuna. Kay manchakukuna ruraymi imaynam warmiwan qariwan chaynalla kasqankumanta chaymanta mitapuramanta qawariykunata qukllawan, chaynallam kay sasachakukunamanta ruraypi ñawpaq llaqta runakunata qukllawan.
Ilapan ruraykuna	Riqsisqaña rikchaqmana qawariykunamanqina, Suyukunapa pacha wayrapa tikrakuwynan kirisqahina kasqan pisinchaypaq, instrumentos de gestión nisqa siqypaq, ruraypaq, qatipaypaq, tupuypaq, yachachiypaq chaymanta willakupaq: achka runapa, chuya, llapanpaq ruray patachay.
Hukllawachiy	Ayqiqkunawan ayqisqan llaqta runakunawan amañanakuy, chaywanmi ayqiqkuna qukllawakun chaskiq llaqtapa kawsayninkuman, yachayninkuman, kamachinakuyinkuman, allin kaqninkuman.
Amañanay kamachikuykuna.	Pacha wayrapa tikrakuyninwan llumpay rikurimuqkuna, chinkaykuna chaymanta kiriykuna pisinchaypaq utaq harkakupaq estadopappas sapaqkunapaqpas llamkaqkunapa kamachinakusqa yanapakuy.
Amachay kamachikuykuna	Unay watapaq carbono nisqanpi pisi wiñariy qaypanapaq NDC nisqa qallariychiypi estadopappas sapaqkunapaqpas llamkaqkunapa yanapananpaq yachasqanku ruraykunam.
Kawsanapaq kaqkuna	Allin kaynin chaymanta runa kasqan yupaychay maskaypaq llaqtapa kaqnin chaywan rurasqan atiykuna, kaqninkuna, yachaynin riqsichiykuna chaymanta ima ruraykunatapas.
climapa amachaynin	Llapa runakunapa llamkaynin puriyninkum, kay sumidirukunata allichaspa qarkanku qinaraqtaq mejoranku mana kay ancha rupaywan qusniwan tikray clima pasakunanpaq
climamanta kambiaptin ripuqpaq	Runankupas llapa achka runakunapas ripuynin, qina rikurimuq, qunqaymanta allimantapas rikurimuq mamapacha tikrakuwynan, tiyananku wasi mana munastin, kikinkumantapas, saqinankupaq wasi tiyasqankuta uku suyumantapas utaq quklaw patan suyumantapas.
Pacha wayrapa tikrakuyninwan ayqiq	Runankupas llapa achka runankunapas, kay pachapi qunqaymantapas allimantapas tikrakusqanwan, puriyninkum, suyun ukullapipas sapaq suyumanpas, wiñaypaqpaq kutiqllapas, hina tiyananku mana munastin saqinankupaq, utaq saqiytapas munananku.

Tikray climapa kausampi qampuqkuna	Runakunapas llapa achka runakunapas kay tikray climapa kausanpim medio ambiente allimanta utaq qunqaymanta cambiakuptin, chay kanan tiyasqankuta apurayman saqinku, utaq asnikalla tiempupa qinataq ripunkuña, uku suyumpi utaq chay qatun suyupa tukuyinta.
tikray climapa manchaynin	Fenomino fisico nisqan, allin mana allin kay allimanta utaq qunqaymanta climakuna tikrakuykuptin kayqa apakunmansi allimanta utaq potencialidadwan huk qawaqllapi qinataqsi ancha dañukunata chinkachiykunata kausaq runata, hinaspañataq trikraman paqwayta ruwaykunata.
Waqaychay	Dirichunpa tupaq yachaykuna kamachikuy qillqaymanqina, runakunapa dirichunku huq yupaychay qaypanapaq achka ruraykunawan.
Qampuqkunapa waqaychaynin	Runakunapa dirichounku yupaychay, waqaychay chaymanta huntachiy hinaspa, chaynapi, suyun ukupi tarikuq runakunaman waqaychay kay maymanta kaptin, mana maymanta kaptin utaq yaykumuq kaptinpas, mana ima pinqaykachiywan, aswanqa waqaychasqa, qalilla chaymanta runa kayninkuna waqaychananrayku.
Llaqtapa amachaynin	Llapampa rikunan hinamanta pakasqa achka políticas chaymanta programas nisqakuna, munayniñataqmi wakcha kaymanwan ñakariyman churaq vulnerabilidades económicas y sociales nisqakuna qarkay, pisinchay qinamanta chinkachiy (kay qillqayy OIM hampukuqkunamanta).
Musuqmanta llaqtachay	Mana qarkay atina llumpay llumpay manchakupi tarikuq llaqta runakuna hallin waqaychanayuqman astaypaq allinkuna estadopa achka rurasqankunawan llamkasqankuna.
Patachasqa musuqmanta churay	Patachasqa ruraykunawan huk runallapas quñunpi runakunapas astakunku wasinkupas tiyapakusqankunapas saqinankupaq yanapakuyta chaskinku, qinaspa maypipas allin kaqpi musuqmanta wasichakunku kawsakuyninku musuqmanta tiyarichinankupaq.
Ñakariq	Ñakariq runa kan penal camachikuya quchallispa mana kasuptinku chay ñakariq runapa daño sufriyin.

Kikinpa rurasqan.

5

PACHA WAYRAPA
TIKRAKUYNINWAN
MANA MUNASTIN
AYQINKU SASA-
CHAKUYNINMAN-
TA YACHASPA

---

5. PACHA WAYRAPA TIKRAKUYNINWAN MANA MUNASTIN AYQINKU SASACHAKUYNINMANTA YACHASPA

5.1. KUNAN PACHAPI TARIKUSQAN

Suyukunapa rimariyninpi pacha wayrapa tikrakuyuinwan ayqiywan astakuy. Pacha wayra tikrakuykunapi ayqiymantawan astakuymanta kimsa ruraykunapa chawpinmi suman allin kaq ruraykunapa muyuchiqa, Pacto Mundial para una Migración Segura, Ordenada y Regular nisqapa qaypanankunatahina, Agenda de Protección de Nansen nisqamanta lluqsiq allin qawariykunapa ukunpi riqsichispa.

Tabla 6

Pacha wayra tikrakuypi ayqiymantawan astakuymanta ruray muyuchiq, suyukunapa allin ruranankunapi qawariymanta lluqsiqkuna

Sasachakuykuna atipayta, kutipakuya chaymanta llaqta runakunapa sasachakuykuna pisinchananta kallpanchaspas Pacha wayrapi rikurimuqpa kiriyninkunawan tiyasqamanta astakunan qarkakuypas utaq pisinchaypas.	.uririykuna mana sasachaypaq chaymanta Yanapaywanpas waqaychaywan allin kawsaykuy kanan waqaychaqpaq Pacha wayra tikrakuywan ayqiqkunapawaw astakuqkunapa munasqankuna qawariy	Ayqiykunapi qinamanta pacha wayra tikrakuykunapi ruranapaq willakuykunawan yachaykuna rikurichiyy.
---	---	---

Hatun Suyukunapa kamachikuynin qallarisqa kikinpa rurasqan.

Pacha wayrapa tikrakuyinwan ayqiy chaymanta astakukunam Peru suyupa ruranakuna yuyachiipi. Peru suyu estadom, Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático (CMNUCC) nisqapi kamakusqa kayniniyi chaymanta pacha wayra tikrakuymanta kamachikuq MINAM nisqantakama, pacha wayra tikrakuywan qaway hinamanta hukllawaq instrumentos de política nisqata rurara, llapampa qawanantahina, pacha wayra tikrakuymanta agenda internacional nisqata qawarispa hinamanta tupaqta.

Tabla 7

Llapanpa munasqanqina pacha wayra tikrakuywan ayqiykuna huqariq Instrumentos de política pública

2015: suyupa estrategian kay tikray climamanta(DS N.º 11-2015-MINAM)
2018: Tikray Climapaq camachikuynin(Ley N.º 30754)
2019: Camachikupya reglamentun N.º 30754 (DS N.º 013-2019-MINAM)
2021: Perú suyupa qillqasqan Adaptasqa kay tikray Climamanta (RM N.º 096-2021)
2021: Suyu qillqa Ambientinmanta kay 2030 (DS N.º 023-2021-MINAM)

Kikinpa ruraynin.

Peru suyu Amazonaspi ayqiy chaymanta efectoinvernaderupa waspi wischuynin. Pacha wayra tikrakuywan ayqiyipi suyukunapa hinamanta hina suyupi yachariykunamanta Marco Analítico nisqa:

- Pacha wayra tikrakuywan ayqiyimanta yachaymi tarikun amaña chaymanta pacha wayrapa manchachikuyninpa paqarichisqan kiriykunawan, chinkaykunawanpas utaq chaqwakunawan tupachisqa ayqiy yuyachiypি.
- Pacha wayrapa tikrakuyninwan ayqiykuna chaymanta karunchasqa runakunam, mana chaynalla imayna riqsinyinkuna kaptinpas, kamachiy internacionalpi iskay waqaychanakuna. Peru suyu estadom pacha kuyuywan karunchasqakunahinata riqsin hinaspm yanapana kasqanta waqaychan, pacha wayra tikrakuywan sasachakuypi kaptinpas. Mampachapi sasachakuykunawan yanapana kasqantam churan, chaykunamantam tarikun qunqaymantapas allimantapas rikuriq manchakuykunawan tiyananmanta allin llaqtakuna.
- Pacha wayra tikrakuywan huk llaqtakunaman ayqiqkunam mampachapi sasachakuywan ayqiqkuna rikurichiq.
- Chaymanta allimanta rikuriqpa chaymanta llumpay sasachakuykunapa rikurichisqanta, Sistema Nacional de Gestión de Riesgo de Desastres nisqanta qawarisqaqa, ayqiy runakunapas utaq karunchasqa runakunapas kirinchasqahina qawarisqam kanman.
- Ayqiyqa pacha wayrapa tikrakuyninwan karunchakuykunaqa manam imayna kaqlapaqchu, achka yachaykunapaqchu, mitapura qinamanta mita ukupi rikchaqmana kaypaqchu. hinaptinmi, estadumantapacha kutichiykunaqa chay qawariykuna hukllawana, direichusmanta yuyarichispa wakininkunahina.
- Amachaywan, amañaywan chaymata ayqiywan tupaynintam riqsin, sacha tukupa mana kamas hucha aysaqnintahina, sasachakuqhinakuna yapakuymanta kutichiy tupachinatahina.

Pacha wayrapa tikrakuyninwan astakupya apakunankuna. Migración apakunankunam, pacha wayrapa tikrakuyninwan llaqa ayqiykuna chaymanta karunchaykuyna migración ambientalhina qawarisqa kananta churachin. Chayna kachkaptinmi, manam llapan ripuy ambientalpachu kan pacha wayra tikrakuy huqkaqnin purichiqhina. Riqsinam “pacha warapa tikrakuyninwan ayqiyqa migración ambientalpa sapaqniraqninmi; chay yahchaypim pachamamapi tikrakuy rikurichikqa pacha wayrapa tikrakuynin”.

Tabla 8

Migración ambientalpa apakuyninmanta. Isqun chunka tawayuq huñunakuy. Churanakuykunapaq rimariy: ayqiy chaymanta pachamama.

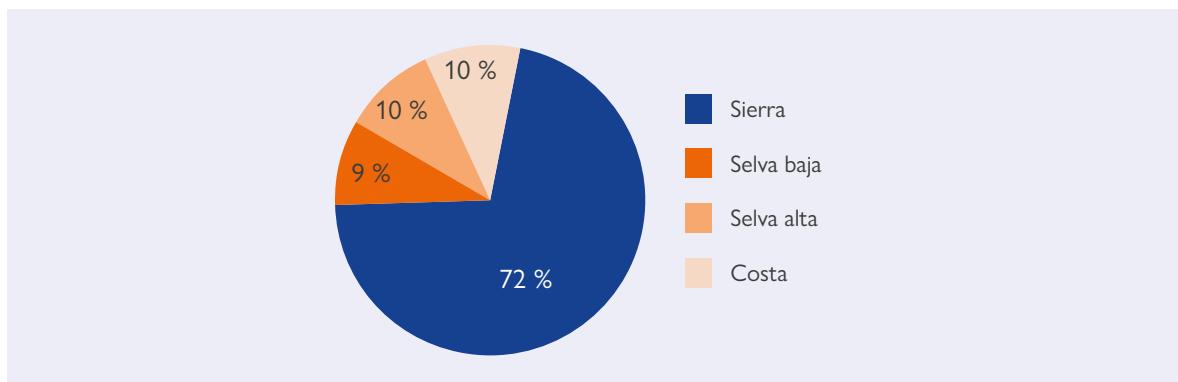
<p>Escenario A de migración en las etapas menos avanzadas del cambio ambiental gradual:</p> <p>Pachamamapa tukuyninpa qallariyinkunapim, tarpuq runakuna tarpusqankupa miyrayninta pisillataña chaskinku; challwaqkuna pisillataña challwanku, uywayuqkunapa uywankupa mikunankunapas sapakutim pisiyanan. Qullqinkupa pisisqanmanhinam ayllu runakunapas lluqsirinku suyunku ukullapipas utaq huk suyukunamanpas llamkay maskaq hinasspam qipipakuspanku qullqinkuman yapayta rikurichinku. Chaylla chayllam, kutiqla utaq muyuqllata lluqsinku llaqtankupi yachaykunapi, runankunapi utaq ñawpaqmanta allin kaqninkupi iñispan, utaqmi wakchakunapas utaq sapakuti lluqsiyinkuman hapipakuya mana atiynyuq kasqanku rayku.</p>	<p>Escenario B Pachamama patapata tikrakuy allin wiñariykunapi ayqiypa</p> <p>Pachamamapa sapa kuti uraykuynin, kay trikrakuy climamanta icha allin icha mana canmanchu, chaysi tukuchinman llaqta ucipi tiyanakuta chaynataq mikunankutapas. Huk kuti nadallan tiempullapi rekursukuna faltaqmi kananqa ancha tiempupiña faltanqa hinaspataqmi pirmanintiñapas kanman. Industriakunapas chinkarunmansi, kay kaptinsi llamkaykunapas manaña kanmanchu llapa ayllukunapa qullqimpas chinkarunmansi. Mama qucha yapakuspas kanman sasachakuykuna llapa ripuqkunapaq.</p>
<p>Escenario C Pachamamapi llumpay sasachakuywan hampuqpaq</p> <p>Kay escenariupi ancha riqsisqapi kay ancha llapa runakunapa hampusqan pachamamapa llaki tukuynin utaq industrialpipas. Wakinqa Manataqya pachamamapa causanpichu, saqirun ancha quñu runakunata llapa tsunamikuna, pacha kuyuykuna ancha yaku hunqaykuna mana jatayuqta hinataq ni sirviciu basiku. Hukunapi, llapan suyuntinpas anchata ñakarinku, chaysi kutinankupaq sasasallaña.</p>	<p>Escenario D hatun hatun wasikuna ruraypi utaq allpa waqaychasqay llamkaykunawan hampuqpaq</p> <p>Llapa hatun ruwaykunapas, kay quchakuna, cumunidadkuna kachinmansi wiñaypaq utaq manapas. Llapa ñaupa pachamamapa unanchasqan qatipaspas, kay proyectukunam llapa runapa tiyasqanta hinataq purisqanya alteranman, chaynataq llapa patrunin qari kasqanpi. Llapa indigena ayllukuna hinataq huk ayllukunapas anchata ripunmankus pachamamapa efectunpi hinataq salud publicupi llapa industriakuna qurqusqankuwan.</p>

Quikimpa ruwanan kay qillqamanta deliberaciones nisqanmanta: Pachamama ripuy (2008).

Kay sasachakuykunas huñunakuykun tikray climático nisqanwan runakunapa allin kausanapaq.
 Kay chunka qanchisniyuq (17) qipa watakunatas (2003 – 20020) INDICE nisqan qillqarisqa 67 836 sasachakuykunata kay suyu ukupi chay tikray climáticos nisqanman hina. Kaykunas sasacharin anchataqa kay localidades andinas nisqanta: 48 594 kutitas karun kay churasqa Andes nisqan llaqtakunapi (Sierra región categoría del INDEC) chaynallataq 1500 sucidikurun kay qanan yunkapi chaynallataq huran yunkapi hinallataqsi 6742 costa llaqtapi. Kay riki kikillanmanta tupusqa rayku, kay 72% sasachakuypi enteron suyupi andina nisqan runakunata sasachakuyman churarín, chaynallataq kay 18% yunkapi yachaq runakunata (Hanan yunkapi chanaytaq huran yunkapi sapankamata 9%) chaynataq 10% nisqanta kay costa runakunata.

Figura 1

Pachak patmawan rakinakuy kay sasachakuy tikray climáticos kasqanman hina kikin antisuyuman hina (2003-2020)

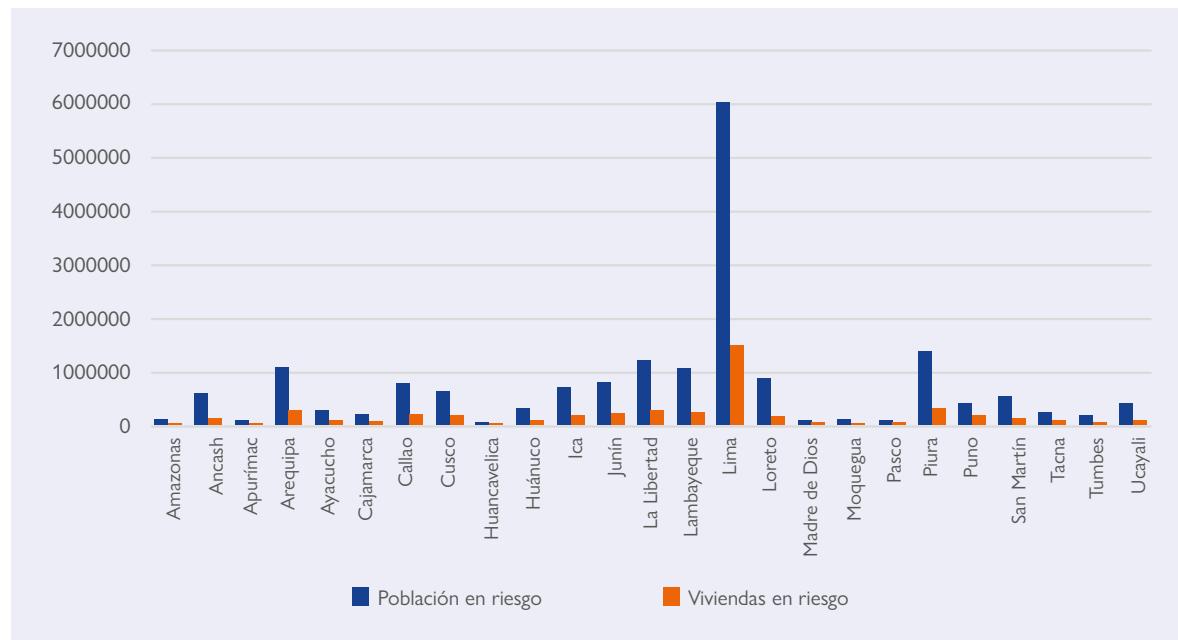
Kikin INDECI nisqampa qillqanman hina (2003-2020).

Kay tikray climáticos nisqanqa manas kikillanmantachu ruwarikun sasachakuya kay runakunapa allin kawsaynimpia. Chaynallataqsi dañan wasi ruwaykunata, yachay wasikunata, allin kawsay wasikunata, ñankunata, hatun ñakunatapas. Kay 2003 chay 2020 kamas, Indeci qillqayta quqariyusqa kay wasikunamanta 143 348 whichisqa wasikunata chaynallataq 1 511 167 sasachasqata kirinchasqata kay Loreto, La Libertad, Piura nisqan suyukunapi kaykunapis achkaqnimpi tunisqa wasikuna. Loreto, La Libertad, Arequipa kimsan suyupis achkaqnimpi wasikuna kirinchasqa.

Escenario nacional nisqanmpis achka parawan yaku huntaymanta rimarin suqta suyukunam runakunam chaynallataq wasinkunapas ancha sasachauypi tarikunmanku kay suyukunam Lima, Piura, La Libertad, Lambayeque, Arequipa y Loreto. Chanallataqsi chay yupay aparisqaman hina kay Ancash suyupi Huaraz llaqta ancha ancha sasachakuypi kanman kay riti chullurimuspa, huchaman huntaramuspa llinparamunman ancha achkata paraykamuptin chaynallataq chay riti nisqan tuñirimuptin.

Figura 2

Runakuna chaynallataq wasinkuna sasachakuypi kaq yaku quchariptin achka parawan kay 2018 pi

CENEPRED (2018) nisqampa willakuyin kikinpa ruwakusqan

Kay runakunapa allín kawsayninmanta sasachakuypa qawarisqanman. Perú suyupis kay 2018 kanman, yachasqa 18254273 (56.75%) runakuna kay yakupa quchanan allapkunapi. Kay yakupa quchanan qallaykunapi yachayqa manas kawsayllatachu sasachakuyman churarinman aswanqa chay runakunapa integridad nisqantapas; chaynallataq puririchin achka imapas chinkaykunaman. Kay CENEPRED,nisqanman hinas 4 735 391 wasikunas ancha ñakariypi tarikunman, chay sasachakuypi tarikusqanman hina.

Tabla 9

Perú: Yupaqaman hina runakuna chaynallataq wasikuna yaku quchapitin sasachakuypa tarikunmanku kay anchka para chayarimuptin llapallan suyupi, kay CENEPRED nisqampa patanchasqanman hina

Runakuna/wasikuna	Ancha machusu	Machus	Chawpi
Runakunapa yachasqan allpakuna ancha para kaptin yaku hucharimuspan sasachaykunam churanman.	2 964 432	8 004 848	7 284 993
Ruwasqa Wasikuna ancha para kaptin yaku hucharimuspan sasachayman churanman	732 950	2 095 387	1 907 054

CENEPRED hacia el 2018 nisqampa kikinpa qillqay ruwasqa kay ancha parakasqanmanta.

Pacha suchumupti utaq lluchkamuptin ancha para kaptin, intirun suyupi kay 2018 nisqampi kasqa kay suyupi 19 816 968 runakuna yachasqa sumaqlla sasachaykuna allpapi. Kaymi, 63,43% peruana runakuna yacharaku ancha sasachakuya llakita tarinmanku imapas karuptin allin kausakuyninpi, wasinkunapi.

Tabla 10

Perú: Yupaqaman hina runakuna chaynallataq wasikuna yaku quchapitin sasachakuypa tarikunmanku kay anchata para chayarimuptin, kay CENEPRED al 2018 nisqampa patanchasqanman hina.

Runakuna/wasikuna	Ancha machusu	Machus	Chawpi
Runakunapa yachasqan allpakuna ancha para kaptin yaku hucharimuspan sasachayman churanman.	2 781 785	6 415 036	10 620 147
Ruwasqa Wasikuna ancha para kaptin yaku hucharimuspan sasachayman churanman	919 541	2 001 966	2 842 736

CENEPRED hacia el 2018 nisqampa kikinpa qillqa ruwasqan kay ancha parakasqanmanta.

Kay sasachakuyqa sumaq yanaparisqas kanman kay clima nisqanmanta hampuqkunapaq, ancha chikunamantapas. CENEPRED, nisqa hatun qillqanman hinas kay Perú suyupi kan 13,87% nisqallan kay markakunapi llapan suyupiña man tarikunkuchu sasachakuypi. Kay riki 18 263 451 llapan runakuna yacharinku ancha qatumpi, chawpipi patancharisqa kay llumpay chirimanta.

Tabla 11

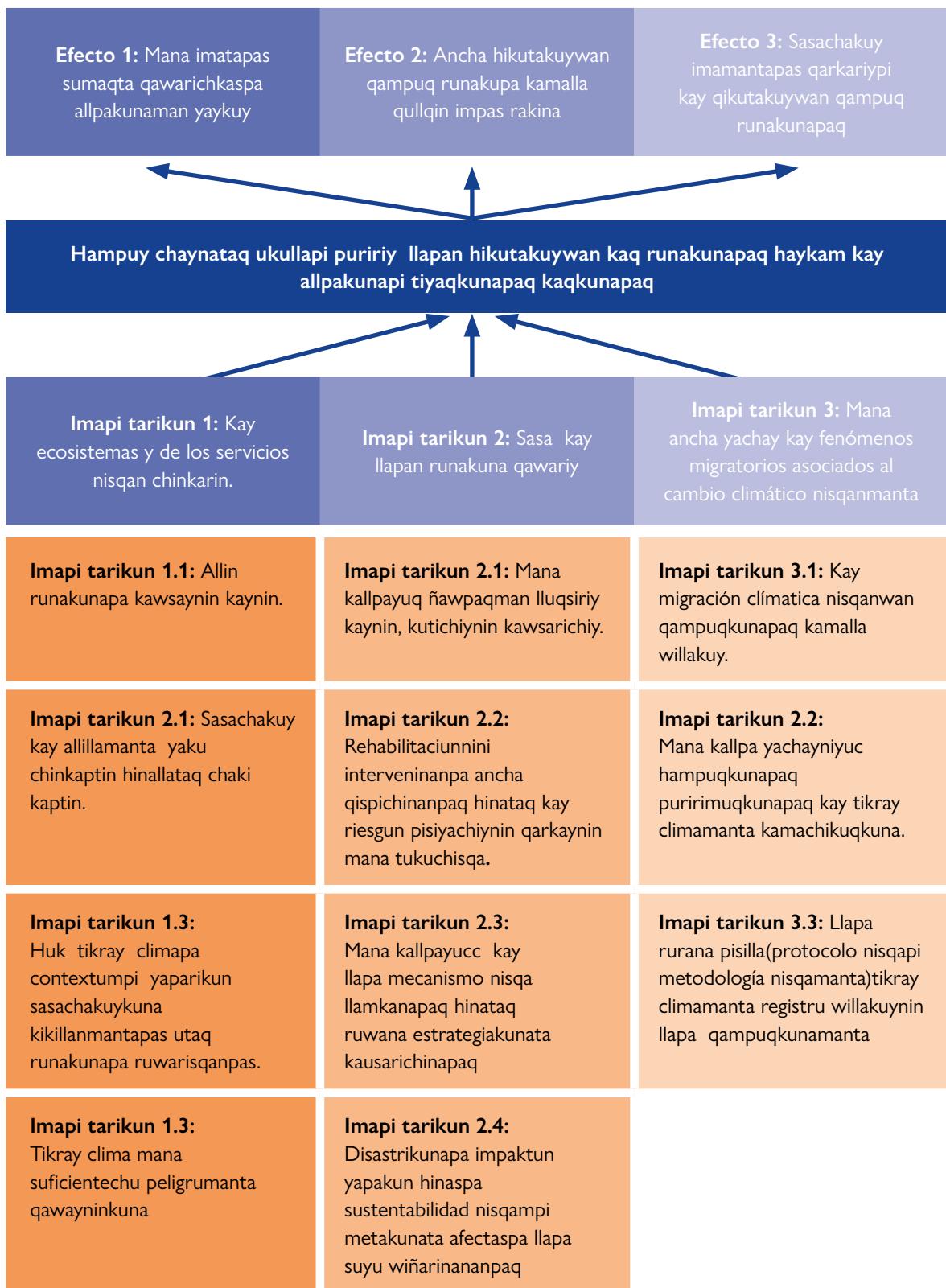
Yuþymán hina runakuna llumpay chirimanta sasachakuymán qawarichisqa.

	Llumpay hatun	Hatun	Chawpi
Llumpay chirimanta sasachakuypí tarikuq runakuna.	813 503	4 188 684	5 004 037

CENEPRED nisqampa kikinpa qillqay ruwasqan.

Quñuspa chiqapchanapaq kay kamachikuq wasikuna qayka runakunataq qampuraku, kay qawarinapaqsi pichqa motivo: i) Maskarina allin kallpanchayta; ii) yachana wasi chinkachikuy (allin kawsana yachanapaq), iii) Tarpuna allpakuna, uywakuna hukunapas chinkay (sumaq kawsay qullqi wicherchinapaq); iv) tukuy unquykuna rikurimun; chaynallataq, v) kawsanapaq imakunapas chinkarin.

5.2. SACHAPA SASACHAKUYNIN KAY HATUN QILLQAPA

5.3. RUNAKUNAPAQ SASACHAKUYKUNA IMAPI TARIKUN

**Imapi tarikun 1: Ecosistemakuna chaynallataq kay ecosistemakuna yanapay quy chiqaptin.
Lapan runakunapa kausayninta sasachan**

Imapi tarikun 1.1. Lapan runakunapa kausayninta sasachakuyman churarin.	Imapi tarikun 1.2. Allillamanta sasachakuy kay yakumanta chaynallataq chakiy kasqanmata.	Imapi tarikun 1.3. Kay cambio climático nisqan	Causa 1.4. Insuficiente vigilancia de peligros en un contexto de cambio climático
Chaynallataq chunka pusaqniyuq quñuq hectarea mawkayasqa tarikun kay 2019 watakama. Kay allillamanta mawkayayqa llapan qawasqaykunatas sasachakuyman churarinman.	Chaynallataq kanmansi (10 824 140) runakuna afectasqa kay yaku chinkariptin. Chaynallataq (5 548 255) runakunataq tarikunmanku sasachakuypi kay chaki pacha kaptin kay qanampi, chaupipi, huranpi nisqa tupusqa kaqkuna.	Kay sasachakuyqa yapakuypis richkan llapallan kawsaqunata, runakunata sasachakuyman churaspa.	Kay Gestión de riesgo nisqanta mana sumaqtaqa yacharinchikchu kamalla mitakuna kasqan rayku. Chaynallataq kay infraestructura computacional nisqanpas sasachakuypi kay cambio climático kaptin.

Imapi tarikun 2: Ilapallan runakuna Sasachakuyninkuna qawarinanpaq.

Imapi tarikun 2.1. kay atiykuna, alistaykuna kutichiykunanam ñawpaqman lluqsinapaq mana kallpayuq kachkan	Imapi tarikun 2.2.	Imapi tarikun 2.3. kay atiykuna, alistaykuna sumaq ruwananpaq mana kallpayuq kananpaq	Imapi tarikun 2.4. Ñawpaqman kay suyu llaqta lluqsirinampaqmi wiñarparin sasachakuykuna kay takyapakuya qipanchaspa.
Chay kimsan niveles de gobierno nisqanpin kay situacionkuna lluqsirimun a nivel regional y localpi, allin kallpanchasqa yachachikuy Kachkaptimpas.	Manataqmi kanchu sumaq patanchay kay riesgo llaqui tukuy puririchinapaq.	Manam kanchu chay sumaq maskaykuna quñulla patanchasqa kay kutichiykuna kallpanchasqa gubiernupa ukumpi kananpaq.	Kay Ilapallan pácha ukupi 2003 chaynallataq 2017 watapin rikuriykmun yaqapas suqta waranqa isqunniyuq tawa pachak chunka isqunniyuq sasachakuykuna tukuy rikchaq mana kaykamum.

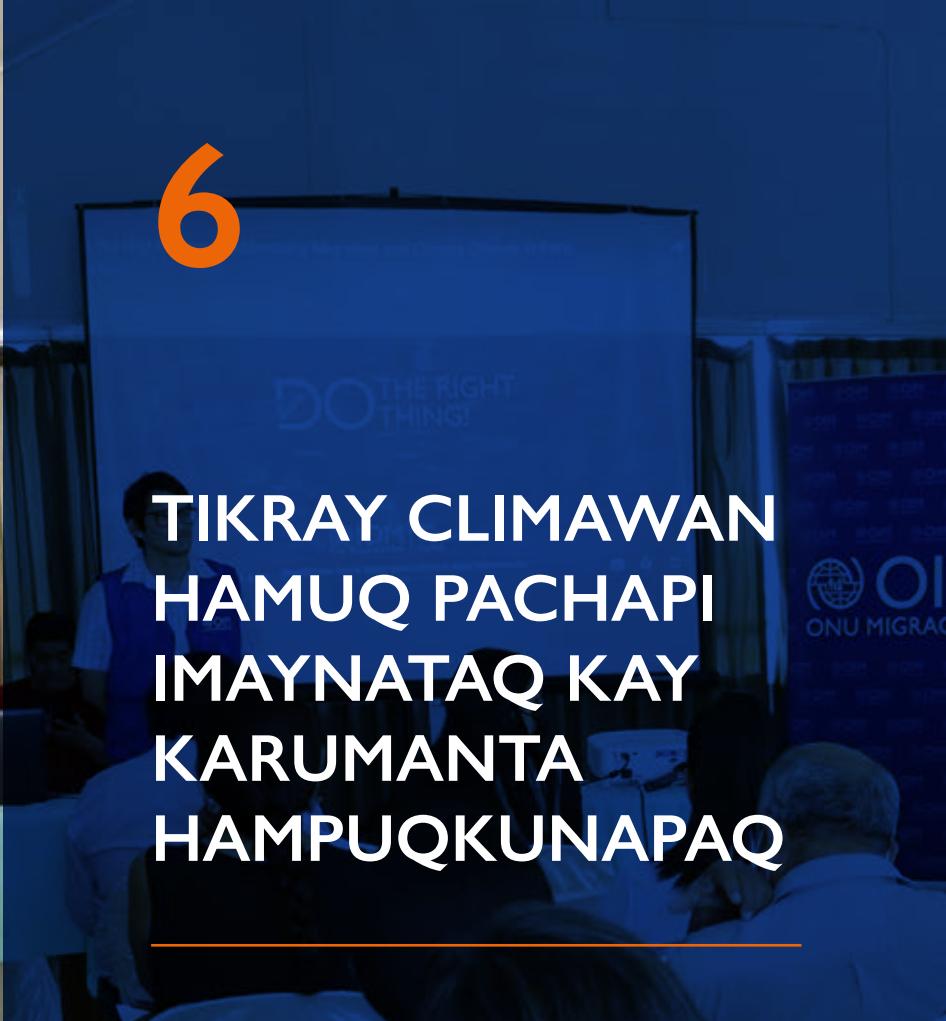
Imapi tarikun 3: Kay tikray climático nisqanman huñukuykuspam kaykamun ancha mana yachay kay fenómenos migratorios nisqanpi		
Imapi tarikun 3.1. Pacha puriymanta willakuykuna mana allin kasqan kay decisión tomanapaq	Imapi tarikun 3.2. A nivel gubernamental nisqapi puntaman apariykunapaq mana sumaq kallpanchasqa kachkan yachaykuna kay karukunamanta puririmuqkunapaq tikray clima sasachakuypi tarikusqampi.	Imapi tarikun 3.3. Instrumentokuna mana kasqan (protocolos nisqakuna, metodología nisqakuna ima) qampuqkunamanta pacha tikraypa ruwayninkunaryku registro nisqamanta willakuyapaq
Perú suyuqa manan estadística nisqa willakuyniyoqchu kay karumanta puririmuqkunamanta tikray climapa kausanpi, manam mayqin kamachikuq wasikunapas yuyankuchu mirarichiya.	Tikray climapa kawsanpin karumanta qampuqkunapam mana sumaq yacharisqa kachkan manataqmi mayqinnin kamachikuq wasipas qillqatay, willarikunkunkucho	Kay karumanta tikray climapa kawsampi hampuqkunapa willarikuynin ruwaqa ancha sasam, manam yachakunkuchu hinallapi utaq quklawman puririnankupaq.

Chaynallataqmi taririnchik ima sasachakuykunata “kay runakunapa yachasqanmanta karumanta uku suyipi puririmusqanmanta kay allpa tiyasqankupi climapa causampi, runakunapa, kawsayninkunatapas impaktan.

Qatiynin 1. Manaraq sumaqta imayna chay allpakuna kasqanta yacharichkaspa hapikuykunku	Qatiynin 2. Integración social y económica nisqanpaq	Qatiynin 3. Kay karumanta hampuqkuna mana sumaq qarkasqa imamantapas sasachakuypi kanku,
Kay allpakuna manaraq sumaqta yachachkaspa hapikuspanqa apamunmansi ancha sasachakuya kay karumanta hampuqkunata mana sumaq patanchasqa kasqanpi. Kay kunamanta sumaq akllasqa kanankupaq kaswan rayku.	limitacionkuna kay llapa sasachakuymanta hampuqkunapaq musuqmanta chiqapkuna mayman astakusqankumanta.	Iskay hatun quchakunamanta taqay kay karumanta hampuq runakunapi: runa rantikuy hinaspas kallpawan llamkachiy.

6

TIKRAY CLIMAWAN HAMUQ PACHAPI IMAYNATAQ KAY KARUMANTA HAMPUQKUNAPAQ

6. TIKRAY CLIMAWAN HAMUQ PACHAPI IMAYNATAQ KAY KARUMANTA HAMPUQKUNAPAQ

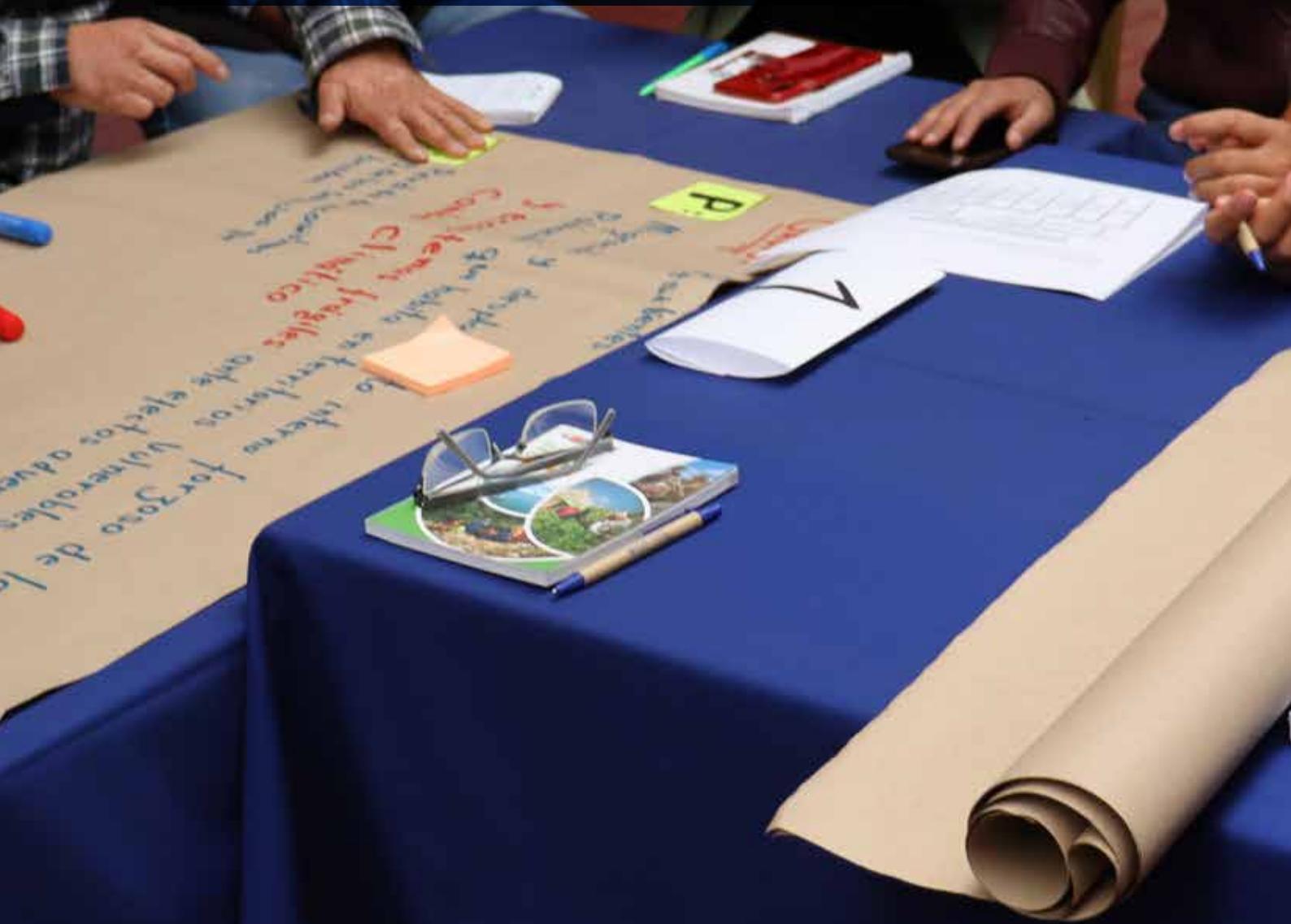
Sasachakuykuna sumaqta chayraq anchakunqa kay runakunapaq, chaysi kay 2030 watapaq aswan allin situacionpi kanman.

2030 watapaqmi, kamallana runakuna hampunkaku puririmunqaku kay tikray climawan sasachakuymanta; chaywanqa pisiña ima sasachakuypas kanqa, mequranqa sumaq kawsayninkuta chaymi tiempullanpi hinaspas allinta yanapan chay afictasqa qinaspa dañasqa runakunaman . Chaynataq, kay tikray climamanta hampunkunaman tukuy yanapakuykunata qunqaku acción humanitaria nisqan ukupi, hinallataq suyu kamachiykunapi, qari warmi kayninmanta qawariywan, intercultural , intergeneracional nisqankunapi. Kayna, karumanta qampuq runakunata sumaqta patanchanqaku harkanqaku chay direichunkunata yupaychanqakum.

Kay runakunapaqmi tukuy ima hamuq pacha munasqamanta yuyaykuna huñusqa, chay afectasqa runakunapa llaqtaman sasachakuyinpi, paykuna representantinkunawan. Kaytañataqmi llapanku kamachiqkuna hinaspas chay kamachiqkuna sectores nacionales de gobierno nisqapi, regional, local, sociedad civil, pueblos indígenas, warmikuna, maqtakuna, ONG nisqankuna qawarinqaku. Chaypaqmi ruwanqaku tapukuykunata chay quñunakuykunata llapanwan, quñunakuykuna nisqanta.

7

ALICHAY TANTIASQA RIMANAKUYKUNA

7. ALLICHAY TANTIASQA RIMANAKUYKUNA

Tabla 12

Riqsisqa allichay tantiasqakuna

Marayku	Allichay tantiasqakuna
Imarayku 1: Kay ecosistema nisqanman Yanapakuy huq chinkarinqa	
Imarayku 1.1: Llapa runakunapa kawsaynin sasachakuyin.	<ul style="list-style-type: none"> Chullachinakuy 1.1 de la Política Nacional de Ambiente nisqanmanta: yanapay qarkakuna kay qawanta allinta yapakunampaq (ecosistema yakupi chaynallataq allpapipas kaqkuna). Chullachinakuy 3.2 Política Nacional de Ambiente nisqanmanta: kay tikray climápim sasachakuyman churan kay ecosistema nisqanta chaymi ñaupaqman lluqsirinata ruwarina kay capacidades de prevención y adaptación nisqanmpi. Kay runakunapa kawsayninpaq ruwariykuna medida de adaptación nisqanta ama ancha sasachakuypi kananmpaq.
Imarayku 1.2: Chaki kasqanmanta chaynallataq mana yaku kasqanmanta allillamanta sasachakuy wiñarimun.	<ul style="list-style-type: none"> Waqaychana, qarkakuna kay qawanta allinta yapakunampaq (ecosistema yakupi kaqkuna chaynallataq allpa qawapi kaqkuna) Huk musuq enfoque nisqanta yaykurichina kay yakumanta, huñuriykunataq kay imapas sasachakuykunata yakumanta, limpakyunamanta, mana allin yaku kasqanmanta. Ñawpaqman lluqsirichina, yaparina kay capacidad de prevención y adaptación nisqanta llapan runakunapaq chaynallataq kay ecosistema nisqanpaqpas ima sasachakuykunamantapas kikillanmanta utaq runakunapa ruwasqanwanpas kanmam kay cambio climático ukupi. Ruwarina kay imapas qarkakuya yaku chinkay tumpayachinapaq kay ecosistema nisqampi.

Marayku	Allichay tantiasqakuna
<p>Imarayku 1.3: Kikillanmanta utaq runakunapa ruwarisqan sasachakuy kay cambio climático nisqampi yaparikun.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sumaqtam kallpanchana imapas sasachakuymanta kay tikray climático hatunyariptin. Sumaqta kallpanchana qatikachana, qawarina, pusapana, fiscalizana chaynallataq tupuna kay gision de riesgo y desastre nisqanta. Huk musuq enfoque nisqanta yaykurichina kay yakumanta, quñuriykunataq kay imapas sasachakuykunata yakumanta, limpiay kunamanta, mana allin yaku kasqanmanta. Ñawpaqman lluqsirichina, yaparina kay capacidad de prevención y adaptación nisqanta llapan runakunapaq chaynallataq kay ecosistema nisqanpaqpas ima sasachakuykunamantapas kikillanmanta utaq runakunapa ruwasqanwanpas kanmam kay tikray climápa ukumpi. Kay qistión de riesgo nisqampa ruwarina imapas sumaq ruwayta. Qurakuna kamachiy yachaykunata llamkana chaynataq kay sistemas silvopastoriles nisqanwan. Kay yunka llaqtapi sumaqta aparina tapukuykunamanta. Kay sacha malkikunata sumaqta waqaychana. Llapallanwan llankarina sachakunapa kasqanta. Kay comunidades nativas nisqampi sachakuna kaq waqaychanapaq ruwarina. Kay áreas naturales qarkakusqata qamuq pachapaq waqaychakuna. Dirichunkuta quna mana riqsisqa Amazonaspi allpakuna. Ruwariykuna kay sistema agroforestal nisqanta. Tapukuya kallpanchana hinallataq runa yanapayta.
<p>Imarayku 1.4: Tikray climático nisqanta sasachakuy mana sumaq qarkakusqa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sumaqta kallpanchana imapas sasachakuymanta kay sasachakuy hatunyariptin. Sumaqta kallpanchana qatikachana, qawarina, pusapana, chaynallataq tupuna kay gision de riesgo y desastre nisqanta.

Marayku	Allichay tantiasqakuna
Imarayku 2: Llapallan runakuna atindiy sasachakuypi kasqan qawanan.	
Imarayku 2.1: Tariypi, kutichiypí chaynallataq alistaypi kay capacidad nisqampi pisi kallpa ñawpaqman lluqsinapaq.	<ul style="list-style-type: none"> Sapan llaqtapi kaqta kallpanchana kay modelo de gestión de riesgo y desastre nisqanmipi. Kay gestión de riesgo y desastre nisqanta kallpanchana sumaq tupasqa rimarisqa kanampaq. Llapa runakuna sasachakuypi kasqan qawa sumaqta kallpanchana kay gestión de recursos nisqanta kutichisqa, ruwasqa chaynallataq taripasqa kananpaq.
Imarayku 2.2: Rehabilitación y reconstrucción nisqa ruwaykuna mana tukuchisqa harkayniyuc, riesgo pisiyachiyniyucc ima.	<ul style="list-style-type: none"> Kallpanchana kay especialización para la gestión de desastres nisqanta ñawpaqman lluqsinantakama kay capacidades nisqanwan. Kay kutichiyyta, taripayta kallpanchana gistiión de rikursus allin kanampaq. Kay gestión de riesgo y desastre nisqanta kallpanchana sumaq tupasqa rimarisqa kanampaq.
Causa 2.3: Débil implementación de mecanismos y estrategias de preparación y recuperación.	<ul style="list-style-type: none"> Kay kutichiyyta, taripayta kallpanchana gestión de recursos allin kanampaq. Sumaqta kallpanchana imapas sasachakuymanta kay tikray climático hatunyariptin. Sapan llaqtapi kaqta kallpanchana kay modelo de gestión de riesgo y desastre nisqanwan.
Imarayku 2.4: Suyu ñawpaqman lluqsinampaq kay impacto de desastres nisqan aswantaq yapakuykun sostenibilidad de metas nisqanta afectaykuspa.	<ul style="list-style-type: none"> Tukuy kutichiyytam ruwariykunku kaymanta.

Imarayku 3: Kay fenomenopa puririmusqanmantam chaypa ukumpi kasqanmantawanmi mana ancha yachay kanchu

**Imarayku 3.1:
Kay migración
climática
nisqanmantam
mana ancha
willakuy
kanchu imapas
ruwarinapaq.**

- Kay tikray climático nisqanwan qampuq runakunata tapurikusun actualizasqa kanampaq.
- Kay Cambio climático nisqanwan hampuq runakunapaq kuk qillqayta ruwana chaypin llapa yuyayninkuna kananpaq
- Kay Cambio climático nisqanwan qampuqkunapata chay web nisqampi willarikuya laqaykuna.
- Fenómeno tikray climamanta yacharikuya ruwaykuna.

**Imarayku
3.2: Ambito
gubernamental
nisqampim mana
ancha yachay
kanchu kay
tikray climático
nisqanmanta
hampuqkunapaq
puntaman
aparinapaq.**

- Tikray climápa quchampi hampuqkupaq kay actores gubernamentales nisqankunata tantiarichina capacidades nisqan ruwarinankupaq.
- Sumaq rimanakuykunata ruwarispa kay kimsan gobiernupa patachasqanpi chaynallataq kay kamachikuq wasikunapi kallpanchaykuna kay sistema integrado de gestión ambiental yachanankupaq.

**Imarayku 3.3: Kay
tikray climático
nisqanwan qam-
puqkunapaqmi
mana kanchu
sumaq qillqaykuna
willakuykuna chay
llamkanankuna
mana tarikusqan
rayku.**

- Imapas ruwarinapaq kay tikray climawan, qanpuqkunapaq chaynallataq puririmuqkunapaq sumaq willakuyninta qillqasqa kanampaq riqsiyintia ruwariykuna.
- Qillqay willakuya ruwana kay capacidades en actores con competencias nisqampi.

Tabla 13***Allichay tantiasqakuna***

Qatiynin 1: Yaykuy chaynallataq mana allin suyukunapi yachay ima sasachakuykunatapas mana sumaqta qawarispa	Qikutasqa qampuq runakunapaq kamalla imapas quqli nisqanpipas qukllawayipas.	Qatiynin 3: Llapan kay qikutakuywan qampuq runakuna sasachakuypima mana pipa qarkakusqan.
<ul style="list-style-type: none"> Ñaupaqman lluqsirinapaq qillqaytam kallpancharina sumaq ruwasqa kananpaq kay sasachakuy suyu ukupi harkarinapaq. Modelos de gestión especializada nisqakunata kallpanchana kay kamachikuy desastre riesgupaq, chay particularidadkunata qawarispa. Planificasqa astakunankupaq kallpanchana utaq yapamanta runa tiyananpaq kay tikray climawan sasachakuy hampuqkunapaq. 	<ul style="list-style-type: none"> Llamkaypas imapas qayparinankupaq yacharichina kay hampuqkunata. Musuq kawsaypi yachananpaq willarima tukuy imapas kasqanta. Garantía nisqa qullqita llaqa sasachakuywan hampuqkunapaq Hikutasqawan chay cambio climatikuwan hampuq runakunapaq qullqi nisqanpipas hukllawayipas yachariyta ruwarina. Tikray climático nisqanwan qampuqkunapa sasachakuynin tarikuqkunaman allin yachariyta yachaqkuna qunman. 	<ul style="list-style-type: none"> Kay allin kawsay kallpanchaypi chaynataq kay kawsayta qawarina. Sasachakuypu tarikuptinku kay qikutasqawan hampuq runakunata huk qawaqlapi qawarina. Llumpayta abusaptinku utaq llamkachiptinku maskarina yanapakuya. Llapan ayllunkunaman, llaqtakunaman rikuykuq yachachiya ruwariykuna kay qampuq runakunapaq. Mana riqsichikuqniyuq qampuq runakunata watukuykuna. Riqsichiy ruwaykunata hinaspapas abugadukunata yachachina kay sapaqchay ruwaykunamanta Riqsichiy ruraykuna llaqa ayllukuna chasquinanpaq, llaqtapi camachikuqniyuq hinataq seviciu quqkuna.

8

MULTISECTORIALPA
METANKUNA
KAMACHIQ
HINATAQ
MULTISECTORIALPA
RUWANANKUNA

---

8. MULTISECTORIALPA METANKUNA KAMACHIQ HINATAQ MUTISECTORIALPA RUWANANKUNA

Tabla 14

Mutisectorialpaq metankuna kamachik qinataq mutisectorialpa ruwanankuna

Mutisectorialpa metankuna kamachiq	Mutisectorialpa ruwanankuna(MR)
MMK 01: Imapas kay ecosistimawan kaqta tarina.	<p>MR 01.01: Yakupi, allpapi kaq ecosistemata waqaychana, qarkakuna sayayninta yauparispa (Alternativa 1.1 PNA-MINAM).</p> <p>MR 01.02 Tikray climático kasqan qawa ñawparichina capacidades de prevención y adaptación nisqanta llapan runakunam kay ecosistema sasachakusqan rayku kikillanmanta utaq runakupa ruwarisqan qawa cambio climático ukupi.</p> <p>MR 01.03 Gestión de riesgo kuskancahrikusqan rayku ruwarina tukuy harkakuya.</p> <p>MR 01.04: Yacupi, allpapi kaq ecosistemata waqaychana, qarkakuna sayayninta yaparispa.</p>
MMK 02: Ecosistemas nisqakunapi chay impactota pisiyachina chayanallataq serviciukuna qusqampi.	<p>MR 02.01: Yakukunamanta ruwarina musuq enfoque — chay riesgo nisqanman tupariqta.</p> <p>MR 02.02: Chay achka sachakuna chinkayta pisichana.</p> <p>MR 02.02: Sayaq sachakunata allin wicharinanpaq yaparina sumaqlla apruwichanapaq.</p> <p>MR 02.04: Kallpancharina kay sistema de alerta temprana nisqanta ancha sasachakuypi kaptin.</p> <p>MR 02.05: Cambio climático ukunpi kaqta qawarina kallpancharina sasachakuy kaptin.</p>

Multisectorialpa metankuna kamachiq	Mutisectorialpa ruwanankuna(MR)
MMK 03: <i>tikray climático nisqanwan sasachakuypi runakuna kaqkunapata sumaq kauwsayta taririna.</i>	<p>MR 03.01: Llapan runakuna sasachakuypi kaqkunata kallpancharina tukuy yanapakuykunawan.</p> <p>MR 03.02: Sumaq kananpaq chaynallataq tarisqa kananpaq kallpancharina kay gestion de riesgo nisqanta.</p> <p>MR 03.03: Tikray climático sasachakuywan kaq runakunata quqllawam qaparina kallpanchasqa kananpaq.</p>
MMK 04: <i>Yachachikuya aparina kay fenómenos migratorios sasachakuymanta.</i>	<p>MR 04.01: Kay migración climáticamanta allinchanan willakuykunata.</p> <p>Hampuqkunamanta qatiykunata paqarichiay kay tikray climamanta qatiyinta kay kamachikuqkunapaq.</p> <p>MR 04.03: Kay actores gubernamentales sumaq kayta ruwariykunku qaykan kay hampuqkunamanta chaynallataq puririmuqkunamanta.</p> <p>MR 04.04: Kamachikuq wasipi kaqkunata kallpancharina kay conocimiento ambiental nisqampi.</p> <p>MR 04.05: Allin sistema de registro nisqan willakuy kanan kay tikray climamanta hampuqkunamanta churanapaq.</p> <p>MR 04.06: Kamachikuq wasikunapi ruwarina willaykuna qillqayta.</p>
MMK 05: <i>Tikray climático hikutakuywan hampuqkunapaq allinyachina kay suyu hawapi imapas ruwarinankupaq.</i>	<p>MR 05.01: Suyukunapi pisichana sasachakuykunata sumaqta kallpanchaspia.</p> <p>MR 05.02: Modelos de gestión especializada nisqakunata kallpanchana kay riesgukunamanta kamachinapaq, sapa tirrituriukunata particularidad nkunata qawarispa.</p> <p>MR 05.03: Allinchay ruwaykunata mastariy llapa riesgo climapi runakuna ñakariqmanta.</p> <p>MR 05.04: Kallpanchana kay karumanta hikutakuywan hampuq runakunata chay ancha sasachakuypi tarikuqkunata.</p>
MMK 06: <i>tikray climático hikutasqawan qampuqkunapaq integración social y económica nisqanta garantizana.</i>	<p>MR 06.01: Tikray climático hikutasqa nisqanwan hampuqkunamanta llapan runakunata huñunan.</p> <p>MR 06.02: Tikray climático qikutasqawan qampuqkunawan quñunakuy ukunman kuyurinan.</p> <p>MR 06.03: Allinyachina kay capacidades técnicas y profesionales nisqanta hikutasqawan qampuq runakunapaq.</p>

**Multisectorialpa
metankuna
kamachiq**

Mutisectorialpa ruwanankuna(MR)

**MMK 07:
Sasachakuypi
tikray climawán
tarikusqanmanta
sumaqta
waqaychaykuna
qikutakuywan
hampuq
runakunata.**

AEM 07.01: Yapariykuna kay kubirtura nisqanta allin kawsaypi, yachachiypi llapan tikray climático sasachakuy qikutasqawan qampuq runakunaman

AEM 07.02: Chiqirichina kay redes de protección nisqanta llapan cambio climático sasachakuy qikutasqawan qampuq runakunaman

AEM 07.03: Pisinchana kay qipanchayta, llakichiyta kay tikray climático sasachakuya qikutasqawan hampuq runakunaman

Kikinpa rurasqan.

9

QILLQASQAKUNA TUPANAKUYNIN

9. QILLQASQAKUNA TUPANAKUYNIN

Tabla 15

Ruway qillqasqaqa tupanakuy pulitikawan

Politikakunapa nacionalpa unanchasqan	Plankuna nacionalpa unanchasqan
Unanchasqa 1 chay ENCC: Liyu runakuna, ruwakuynikuwan Estaduwani wiñachinku allin imapas ruwayta kay tikray climatiku mana iqucharunampaq.	<p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 1 chay NAP: kay cambio climatiku nisqan ama kananpaq ñawpaqmanpas runakuna llakichinampaq manchakuykunata taksayachina.</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 2 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay cambio climatukupa apamusqanta runakunapa yachasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 3 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa mikusqanta ruwasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa 4 chay PLANAGERD: Sumaqta imatas ruwaykuna liyunchik ñawpaqman allin kawsanapaq.</p>
Unanchasqa 2 chay qillqasqa Política Nacional de Ambiente al 2030: Ama sachakunata kuchurunanchu, chaynallataq unanchana kay pacha yachasqanta.	<p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 2 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa yachasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 3 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa mikusqanta ruwasqanta mana llakichinampaq.</p>
Unanchasqa 5 chay qillqasqa Política Nacional de Ambiente al 2030: Wiñachina sumaq sayayta kay cambio climatiku nisqan ama llakichinampaq.	<p>Uqnanchasqa ñaupaqman apanapaq 1 chay NAP: kay tikray clima nisqanta ama kananpaq ñawpaqmanpas runakuna llakichinampaq manchakuykunata taksayachina</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 2 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunampaq yachasqanta mana llakichinampaq</p>

Politikakunapa nacionalpa unanchasqan	Plankuna nacionalpa unanchasqan
<p>Unanchasqa 1 chay qillqasqa Política Nacional de Gestión del Riesgo al 2050: sumaqta qamutaykuna ama kay pachapi imapas pasakunanpaq hinaspa runakuna llakichinampaq.</p>	<p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 2 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa yachasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 3 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa mikusqanta ruwasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa 2 chay PLANAGERD: Allin sumaqta qamutaykuna allin imapas ruwaykunapaq kay kimsam llaqtakuna kamichikuqpaq chay Sistema Nacional de Gestión del Riesgo de Desastres nisqampi.</p>
<p>Unanchasqa 2 chay qillqasqa Política Nacional de Gestión del Riesgo al 2050: Allinta imataspas kay pachapi ruwanan mana ima kunapas runakuna llakichinampaq.</p>	<p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 2 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tirkakuy climapa apamusqanta runakunapa yachasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa ñaupaqman apanapaq 3 chay NAP: Taksayachina manchakuykunata kananpas ñawpaqmanpas kay tikray climapa apamusqanta runakunapa mikusqanta ruwasqanta mana llakichinampaq.</p> <p>Unanchasqa 2: kay tikray clima nisqan ama kananpaq ñawpaqmanpas runakuna llakichinampaq manchakuykunata taksayachina yachasqanchik pachata qawarispa.</p>
<p>Unanchasqa 5 chay qillqasqa Política Nacional de Gestión del Riesgo al 2050: unanchaykuna ama runakuna kay pachapi llakinampaq.</p>	<p>Unanchasqa 2: kay tikray clima nisqanta ama kananpaq ñawpaqmanpas runakuna llakichinampaq manchakuykunata taksayachina yachasqanchik pachata qawarispa.</p> <p>Unanchasqa 3 chay PLANAGERD: Sumaqta riqsina mana imapas atipawananchikpaq kay paramanta, chirimanta chaynallataq lluqlakunmanta.</p> <p>Unanchasqa 4 chay PLANAGERD: Allin sumaqta hqamutaykuna sumaq allin kausanapaq.</p>

Kikinpa rurasqan.

Tabla 16**Plan de acción rawanapaq quñuspa**

Sutin ruwanapaq	Willakuykuna ruwanapaq
<p>Sumaq willanakuy sasachakuy ripuqkunaman kay cambio tikray clima nisqanmanta</p> <p>Kay llamkayqa willakun runakuna sasachakuspa hamuqkunaman chaynallataq ripuqkunaman kay tikray clima nisqanwan imaynatataq allinyachiyma wasipi yachanapaq, qampikuna, allin qamutanapaq, llamkananpaq, imakunapas rantikunapaq chay llaqta tiyasqanpi. Kaykunapas yanapanman kay ripuqkuna chay qampuqkuna qillqasqa yupanampaq chay tikray climawan sasachakuqkunawan, Kanqa qillqasqa sutin, apillidon, DNI, qari warmi, watan, wata kay pacha chayamusqan, llaqtaman, llaqta maymantaq hamusqan, llaqta mayman risqan, imapi llamkasqanta, imaynampi ripusqan.</p>	<p>Unanchasqa ruwananpaq</p> <p>Dirección de Desplazados y Cultura de Paz</p> <p>Dirección de Desplazados y Cultura de Paz</p> <p>Dirección General de Población, Desarrollo y Voluntariado</p> <p>Dirección General de Población, Desarrollo y Voluntariado</p> <p>Despacho Viceministerial de Poblaciones Vulnerables</p> <p>Despacho Viceministerial de Poblaciones Vulnerables</p> <p>Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables</p> <p>Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables</p>
	<p>Mayman ruwanapaq chayasqanta</p> <p>Llapan suyunman.</p>
	<p>Chaskiq ruwanapaq</p> <p>Tikray climawan runakuna sasachakuspa ripuqkuna.</p>
	<p>Allin ruwasqa</p> <p>Kay tikray clima runakuna sasachakuspa ripuqkuna allinta yachanku ima kay kasqanta(chay willaymi kan uk punchaw simanapi).</p>
	<p>Indicador allin llamkaypaq</p> <p>Qayka ripuq runakunataq kay tikray climawan sasachakuspa chaskinku willakuya.</p>
	<p>Indicador cobertura nisqan</p> <p>Mana kanchu, chaysi kayqa riki ayllun ripuq runakunapaq.</p>

Sutin ruwanapaq	Willakuykuna ruwanapaq
<p>Ripuq sasachakuywan kay tikray climawan qawarina qatun llaqtamanta</p> <p>Kay ruwayqa sasachakuywan tikray climawan ripuqkunapaq yupanapaq. Qillqasqa kanqa plataforma nisqanpi qaykan ripurun, mayman ripun, karachu, warmicuna, hayka watayuqkunan, chaykunan yachaykunapaq. Kaysi liyu kanqa chay Programa de Asistencia al Migrante Forzoso por Efectos chay tikray Climático nisqanpi</p>	<p>Unañchaq ruwananapaq</p> <p>Dirección de Desplazados y Cultura de Paz Dirección General de Población, Desarrollo y Voluntariado Despacho Viceministerial de Poblaciones Vulnerables Ministerio de la Mujer y Poblaciones Vulnerables</p>
	<p>Mayman ruwanapaq chayasqan</p> <p>Hatun llaqta</p>
	<p>Chaskiq ruwanapaq</p> <p>Oficinakuna allin ruwaqkuna: Runakuna sasachakuq yanapaq Ñawpaq llamkaq kay tikray clima jñisqanmanta mana runakuna sasachakunampaq Lliu runakuna</p>
	<p>Allin ruwasqa willakuy</p> <p>Yaykuykuna. Llapan oficinakunapa chaypin llamkaqkuna y lliu runakunapas yakyunku kay willakuykunaman chay yupaykunamanta tikray clima nisqanmanta.</p>
	<p>Indicador allin llamkaypaq</p> <p>Qaykam ripuq runakunataq kay tikray climawan sasachakuspa chaskinku willakuyta (kay watukuq yupaq web qawanapi).</p>
	<p>Indicador cobertura nisqan</p> <p>Manam chayanchu, kay serviciu kasqanma, mana ancha llaqtapa runaman chayanchu.</p>

VERSIÓN AMIGABLE

**QILLQAY RIQSICHIYNIN
TIKRAY KLIMAKUNAPAQ KARUMANTA SASACHAKUYWAN
HAMPUQKUNAPAQ HATUN QILLQAY
SUMAQLLA ÑAWINCHAYKUNAPAQ**

EQUIPO DE TRABAJO OIM PERÚ

Equipo de Migración, Medio Ambiente y Cambio Climático (MECC) de la Unidad de Emergencias y Asistencia Humanitaria, compuesto por: Pablo Peña Meza

Joel Romero Castañeda
Marlene Ccoyure Tito
Sergio Zapata Cornejo

CONSULTORES OIM PERÚ

Nidia Irureta Salvatierra
Mauricio Cerna Rivera

DISEÑO Y DIAGRAMACIÓN

Proel Perú

Publicado por:

Oficina País, OIM Perú

Organización Internacional para las Migraciones (OIM), Misión en el Perú

Lima, Perú

peru.iom.int

C. Miguel G. Seminario 320, San Isidro

Hecho el depósito legal en la
Biblioteca Nacional del Perú N.º 2023-01652

Primera edición: octubre, 2023

Lima - Perú

Oficina País. OIM Perú
C. Miguel G. Seminario 320, San Isidro
Misión en el Perú
Lima, Perú
www.peru.iom.int